

NATIONALEKONOMISKA FÖRENINGENS

sammanträde onsdagen den 14 januari 1970

Ordförande: Professor *Assar Lindbeck*

ÅRETS STATSVERKSPROPOSITION

Ordföranden: Härmed förklarar jag Nationalekonomiska Föreningens sammanträde, det första för året, öppnat. Huvudpunkten på vårt program är "Årets statsverksproposition".

Finansminister Sträng har nu lagt fram sin femtonde budget, och det är också femtonde gången som han i dag uppträder inför Nationalekonomiska Föreningen för att förklara och försvara sin budget. Vi är naturligtvis oerhört tacksamma för denna välvilja från finansministerns sida att ställa upp här i Föreningen år efter år.

En annan anmärkningsvärd sak är, att trots att vi varje år bjuder på ett föredrag med samma rubrik, framfört av samme föredragshållare varje år, så fylls ändå denna aula varje gång. Situationen hjälps förstås upp något av att verkligheten ändras en del, vi får ju en del nya skatter bl.a. Men den verkliga förklaringen tror jag är att alla är så fascinerade av Gunnar Strängs pedagogiska skicklighet att dessa årliga föredrag har blivit en del av stadens "show business". Vi bävar för den framtida möjligheten att någon gång på 1980- eller 1990-talet bli tvungna att byta föredragshållare.

Och med det överlämnar jag ordet till finansministern.

— / —

Finansminister Gunnar Sträng:

Ärade församling! Herr ordföranden hade en förklaring till varför denna sal blivit så väl besatt; jag har en annan. Och min enkla förklaring är att ungefär 3 500 personer ville tala med mig i telefon i går kväll, men det var bara 30 som jag hann med att prata med. Jag utgår från att de övriga sitter här i lokalen nu.

Det är riktigt att årets budget avviker litet från de tidigare och att variationerna denna gång är litet fler än vanligt. Jag skall börja med att i denna förnämliga församling försöka tala en del ekonomi.

När jag för exakt ett år sedan talade här i Nationalekonomiska Föreningen tillät jag mig, som jag gjort varje år, att ställa horoskop för framtiden. Jag sade att vi bör få en ekonomisk tillväxt på 4 procent; det blev 5 procent. Jag sade också att vi bör få en investeringsökning på 3,5 procent; det blev 4,5. Jag förutskickade också att industriinvesteringarna skulle ligga kvar på 1968 års nivå; det blev en uppgång med 6 procent. Vi räknade med att vår utrikeshandel skulle stanna vid en uppgång på 7 procent, och så blev det 12 procent. Vi gissade på en privat konsumtionsökning med 3 procent — och så blev det 4 procent, så när som på en tiondel.

Detta var ju nästan för bra. Och så länge som man spår så försiktigt och utvecklingen blir bättre är alla nöjda och belåtna, när man i efterhand försöker göra en resumé över vad som har hänt. Men så finns det givetvis också några negativa inslag — och de är f.ö. inte särskilt små. Vi trodde sålunda att vi kunde hålla prisstegringarna kvar på 2 procent, men de blev 3,5 procent. Och så räknade vi slutligen med att underskottet i bytesbalansen skulle stanna vid 600 miljoner; det blev som alla vet 1 120 miljoner.

På nytt besannas alltså det gamla talesättet att det är svårt att spå, speciellt om framtiden. Men så mycket ger dock en enkel jämförelse vid handen som att den konjunkturuppgång vi inregistrerade under 1969 har gått snabbare och blivit starkare än vad vi för ett år sedan baserade våra antaganden på, även om dessa antaganden naturligtvis i sin tur var baserade på tillgänglig nationell och internationell prognosstatistik över den ekonomiska utvecklingen.

Den snabba förändringen har både positiva och negativa sidor, positiva i avseende på den ekonomiska tillväxttakten givetvis. Det är ju inte ofta vi kan redovisa en bruttonationalprodukt tillväxt på 5 procent. Det får anses som tillfredsställande och är ungefär samma resultat som under de bästa åren under 1960-talet.

Ett annat värdefullt inslag är industriproduktionens ökning. Den har varit inte mindre än 8 procent. Glädjande är också att vi fick igång investeringsökningen för industrin igen. Den har som jag sade varit 6 procent. Detta är speciellt välkommet mot bakgrunden av att vi både 1967 och 1968 hade en stagnation i investeringarna för industrin — ja, till och med nedgång. Exportökningen på 12 procent tycker jag är den bästa verifikationen på att svensk industri trots allt

är konkurrenskraftig i dag, internationellt, och att den förmodligen kommer att förbli det i fortsättningen.

På den negativa sidan kommer främst att vi under 1969 försämrade vår bytesbalans. Det underskott på 500 miljoner som vi gissade på blev drygt 1 100 miljoner. Om jag skall försöka analysera den utvecklingen, så blir resultatet ungefär detta:

Vi har i stort sett kunnat hålla underskottet i handelsbalansen oförändrat, vilket får anses relativt tillfredsställande med hänsyn till den starka lagerökning som ägde rum under 1969 och som självfallet har slagit ganska hårt på importsidan. En normal lagerökning brukar vi värdera till så där 800 à 900 miljoner per år. Under 1968 låg den så lågt som på 500 miljoner. Men under fjolåret uppskattades lagerökningen till någonting mellan 1 700—1 800 miljoner. Det är givetvis något som rimligen bör få sin rekyl under 1970, varför vi för innevarande år har räknat med en lagerökning på omkring 150 miljoner. Vid en mera normal takt i lagerökningen borde handelsbalansen ha framstått som förmånligare under det gångna året. Nu bör vi kunna tillgodoräkna oss detta under 1970, och därför har vi tillåtit oss att räkna med att bytesbalansbristen på drygt 1 100 miljoner skall reduceras till 675 miljoner.

Vad som emellertid är mera alarmerande är utvecklingen av vår kapitalbalans under fjolåret och den påverkan i form av en reduktion av våra valutareserver som den har inneburit. Vi tappade under fjolåret 1 800 miljoner av vår valutareserv, och det är frestande att försöka göra en analys av orsakerna härtill. Först och främst visar det sig att valutakontoret under 1969 gav tillstånd till direkta svenska investeringar i utlandet på i runt tal 1 700 miljoner kronor, och det ledde till ett kapitalutflöde på ungefär 1 150 miljoner. Motsvarande summa för tillståndsgivningen 1968 var 670 miljoner. Under 1960-talet har valutautförseltillstånden regelmässigt varierat mellan lägst 300 och högst 870 miljoner. När vi då plötsligt ökar till 1 700 miljoner, så är naturligtvis den ökningen alldeles speciell och skiljer sig klart och tydligt ut från normalmönstret.

Man kan spekulera mycket över detta. Är det så att svensk industri börjar ledsna på att investera i Sverige och nu söker sig utomlands i speciellt stark utsträckning? Är man tveksam om landets ekonomiska framtid, eller vad är det som ligger bakom? Jag skall vid detta tillfälle underlåta att spekulera över den saken; jag gör bara detta konstaterande.

Vidare har de svenska varvens kreditgivning till redare i huvudsak

utanför landets gränser legat högre än tidigare under 1960-talet. Därtill kommer att de direkta investeringarna från utlandet hit till Sverige visat kraftig minskning under fjolåret i förhållande till 1968, något som emellertid inte har påverkat kapitalbalansen under 1969. Det vill jag understryka. Men betraktade i perspektivet av vad som brukat vara normalt under de gångna åren på 1960-talet var de utländska investeringarnas omfattning i fjol tämligen representativa för vad som reguljärt äger rum. I sista hand har naturligtvis den internationella valutaoron — devalverings- respektive revalveringsrykten — spelat sin roll. Och osäkerheten om den tyska markens uppskrivning under fjolåret, som alla väntade på och talade om, spelade säkerligen en betydande roll i form av förskjutningar i betalningsförhållandena i de löpande affärerna mellan vårt land och Västtyskland. I sista hand har detta påverkat vår valutabalans negativt. Ett uttryck härför kan vi finna i att efter den tyska revalveringen, som kom under de sista dagarna i oktober, har vårt valutautflöde stoppat. Vi har till och med under november och december fått tillbaka ett par hundra miljoner kronor i den svenska valutareserven. Men detta betyder givetvis inte att riskerna är över. Underskottet i bytesbalansen är ett faktum, varför kapitalbalansproblemet och valutareservens försvagning under fjolåret tarvar den allra största uppmärksamhet.

När det gäller bytesbalansen är speciellt framtidsperspektiven till en del bekymmersamma. Våra sjöfartsinkomster ger oss visserligen netto ett tillskott på 1 900 miljoner, men det har stått oförändrat under de senaste tre åren och ingenting talar för att det där blir någon större förändring. Underskottet på vår turisttrafik är nu 1 200 miljoner per år, och den förlusten ökar ganska stadigt med 150 miljoner om året. Allt talar för att denna utveckling är praktiskt taget ofrånkomlig. Så länge svenska folket höjer sin standard år från år, och så länge vi har det klimat som så ostentativt demonstreras utanför dörarna här i dag, är det inget tvivel om att människorna har behov av några veckors sol och värme under vinterhalvåret. Jag tror inte vi kan nå stabilitet på det avsnittet förrän varje svensk med familj har tillfälle att tillbringa en vintersemester nere i Medelhavsregionerna. Det dröjer litet ännu, innan vi kommer dithän.

Vår u-landshjälp ökar i den framlagda budgeten med 170 miljoner och går nu upp till 800 miljoner. Enligt programmet kommer påslaget om ett år att bli 200 miljoner, och nästa års budget kommer att redovisa ett u-hjälpsanslag på jämnt en miljard. Nu har vi ett program

som säger att vi fram till 1974/75 skall ha en u-hjälp som motsvarar 1 procent av bruttonationalprodukten, och det bör innebära att vi också till den tidpunkten skaffar fram, låt mig försiktigtvis säga 1 800 miljoner — det kanske blir litet mera — till u-hjälpsanslaget. Detta anslag är som alla vet i väsentlig utsträckning en kapital- och varuexport, med den påverkan på bytesbalansen som följer av det.

Man kan ställa frågan vad vi skall dra för slutsatser av denna skisserade utveckling. Ja, ett alternativ som förts fram i den allmänna debatten är en rekommendation om en starkare upplåning av kapital på den internationella kapitalmarknaden. Personligen har jag emellertid reservationer att göra mot denna tankegång. Varje upplåning betyder åtaganden och växlar på framtiden. Med nuvarande internationella ränteläge blir kapitaltjänstens fullgörande ganska påkostande. Det skall vara goda investeringsobjekt som så snabbt ger avkastning att den balanserar den initialmässigt höga kapitaltjänstkostnaden, och den måste fullgöras av det land som tar upp lånet. Ett annat skäl som motiverar min reserverade inställning är, att i en värld med permanent underskott på kapital finns det kanske andra länder som vid ett försök till objektiv behovsprövning står högre upp på listan än vårt land gör.

Jag tror att vi i allt väsentligt har att lita till att själva åstadkomma den erforderliga balansen i vår ekonomi. Det finns en i teorin enkel och riktig men i praktiken svår väg att åstadkomma detta. Förmodligen är det ändå den enda väg vi har att vandra. Vi måste målmedvetet stärka vår export och vår konkurrenskraft gentemot våra konkurrentländer. Vår exportvolym måste öka, och vår hemmaindustri måste bli slagkraftig för att hålla importen inom något så när rimliga gränser. Vi måste få fram ett överskott i handelsbalansen som balanserar underskottet på de områden som jag nyss beskrivit, och som en integrerad del i den politiken gäller att vi skall hålla vår konsumtion på den nivå som passar ihop med målsättningen: ökad export och dämpad import. Dessutom får vi se till att vi har en löne-, pris- och kostnadsutveckling här i landet som vid en jämförelse med omvärlden inte framstår som oförmånlig. Det programmet är enkelt att uttrycka, men omsätta det i verkligheten är svårare. Det är därom som hela den ekonomiska politiken handlar.

Om vi då betraktar 1970 ur detta perspektiv, hur ställer sig då prognosen? Ja, våra industriinvesteringar räknar vi med skall öka med 10 procent, vilket bör ses mot fjolårets 6 procent. Mot bakgrunden av den stagnation och nedgång vi haft tidigare år är en sådan ökning

ganska kraftig. Exporten beräknar vi skall öka med 8 procent. Vi kommer sålunda inte där upp till de 12 procent som vi noterade under fjolåret, men det är ändå en ganska bra exportökning. Den lugnare ökningstakten får vi se mot bakgrunden av att vi nu inte har någon egentlig reserv i fråga om produktionskapacitet. Det var litet annorlunda 1969, då vi hade en reserv av både arbetskraft och utnyttjad maskinutrustning. Lyckas vi hålla en 8-procentig exportökning, så tycker jag att det är ganska tillfredsställande.

Vi räknar vidare med att importökningen skall stanna vid 7,5 procent. En överblick över industrins olika sektorer visar att vi bör kunna räkna med den kraftigaste uppgången på verkstadsprodukter, på järn och stål, på malm och papper. Prismässigt kan vi räkna med en stark förbättring på massa och rimliga prisförbättringar på övriga tunga exportområden.

Utrymme för den industriella exporten får vi skapa genom att de offentliga investeringarna begränsas. Bostadsinvesteringarna minskar med några procent, men vi håller ändå ett igångsättningsprogram på 100 000 lägenheter. Statens investeringsökning stannar vid 3,5 procent och kommunernas vid 5 procent. Detta är, framför allt vad gäller kommunerna, en märkbar nedgång i investeringsaktiviteten, sett mot bakgrunden av de siffror som gällde för 1960-talet. Den offentliga konsumtionen, som under senare år i allmänhet har legat på en ökningstakt som varit dubbelt så hög som den privata, stannar enligt prognoserna för 1970 vid 4 procent, medan den privata håller sig på 3,5 procent.

Under 1969 har vi i viss mån överrumplats av den snabba konjunkturuppgången. Detta har inneburit att vi i allt väsentligare har fått lita till de bromsar som riksbanken via penningpolitiken har kunnat applicera. Jag är den förste att erkänna att samspelet mellan finans- och skattepolitiken kunde ha varit bättre under det år som gått. Men har vi med riksdagens godkännande fastlagt budgetens utgiftssida, så måste det hända något alldeles exceptionellt för att regeringen skall vägra fullgöra riksdagsbesluten. Och någon fullmakt för regeringen att på egen hand skärpa upp finanspolitiken med skattehöjningar har ju riksdagen än så länge inte velat utfärda. I stort sett har vi därför endast via direkta regleringar kunnat begränsa byggnadsinvesteringarna på de områden som har legat utanför bostads- och industribyggandet — och det har vi gjort. Vi har utnyttjat de möjligheterna ganska hårt.

Den stränga kreditpolitiken har emellertid haft en god sida; den

torde ha medverkat till att vi i dag har en ganska enhällig uppfattning om att finanspolitiken bör skärpas. Finans- och kreditpolitiken som kommunicerande kärn och plågan av de hårda kreditrestriktionerna har i logikens namn tvingat fram krav på en hårdare finanspolitik. Och har vi då lyckats härmed? På den frågan vill jag svara ja.

Om jag går tillbaka ett år i tiden, så sade jag här i denna sal att jag trodde att vi för innevarande år skulle behöva en statlig upplåning på 2 500 miljoner. Jag gjorde emellertid samtidigt den reservationen att den upplåningen var i underkant, eftersom det inte fanns täckning för tilläggsstater och justering av statstjänarlönerna. Nu visar det sig att upplåningen för innevarande budgetår går upp till 3 000 miljoner. I den budget som nu lagts fram är, som de flesta känner till, skisserat ett statens lånebehov på 800 miljoner. Men jag gör alltså samma reservation beträffande statstjänarlöner och eventuella tilläggsstater. Det blir troligen mer. Men så mycket vågar jag ändå säga med anspråk på att bli trodd, att vi kommer att hålla den statliga upplåningen på sådan höjd att den i vart fall inte kommer att överstiga hälften för nästa budgetår i jämförelse med vad vi haft i år. Detta menar jag är en täckning för slutsatsen att denna budget representerar en i förhållande till samhällsekonomin betydligt stramare finanspolitik.

Den uppstramningen har åstadkommit genom en noggrann utgiftsplanering — som vanligt. Där förnekar sig inte finansdepartementet. Bland annat inskränker sig personalförstärkningen för den totala statsförvaltningen till 1,3 procents ökning eller 3 300 personer, varav 2 550 kommer på utbildningsdepartementets område. För de statliga affärsverken redovisas en nedgång med 750 personer. Detta menar jag är en klart stramare personalpolitik än under tidigare år.

Trots detta har emellertid budgeten inte uteslutit en nödvändig och erforderlig reformverksamhet inom den väldiga statsverksamhetens ram. Jag skall här lämna en kort redogörelse för detta. Den kan bli mycket kort, eftersom var och en av er ju har läst tidningarna och till leda har varit tvungna att lyssna på mig ett helt dygn. Svenska folket har inte undgått mig, oavsett vad man har valt för kanal i radio och TV och därför behöver jag inte i denna församling upprepa vad jag sagt tidigare. Jag kan inskränka mig till att säga följande:

Vad gäller förstärkningar till folkpensionärerna är en stark utveckling på gång. Den kostar 800 miljoner och är en följd av våra gamla åtaganden. Vi får också fler folkpensionärer för varje år. Vidare går socialministern ut med en reform som är ganska intressant. Det är nämligen meningen att man skall kunna ge full folkpension

i förskott till människor i hårda och slitsamma yrken, där inte enbart medicinska indikationer utan även arbetsmarknadspolitiska bedömningar skall vara avgörande. Den reformen är beräknad att kosta statskassan 50 miljoner kronor och kommer säkerligen att uppmärksammas politiskt, framför allt därför att det finns alternativa förslag på oppositionssidan, vilket vi är mycket väl underrättade om.

En annan grupp som kommer i förgrunden i samband med skattereformen är barnfamiljerna. Även folkpensionärerna kommer naturligtvis i förgrunden i samband med skattereformen, eftersom den betyder en levnadskostnadsstegring, men det är inte något specifikt nytt i det eftersom folkpensionerna är indexreglerade.

Vad barnfamiljerna angår kommer de att kompenseras för den kostnadsstegring som en höjning av den indirekta skatten medför. Det sker genom en förbättring av barnbidragen och utlöser vissa höjningar i de förlängda barnbidrag som ibland kallas för studiebidrag — plus inackorderingstillägg och sådant.

Statsbidragen till barndaghem och fritidshem kommer också att förbättras kraftigt. Det har också ett visst samband med skattereformen och är i sak ett intressant experiment, där det gäller att göra arbetsmarknaden mera attraktiv för de gifta kvinnorna än den är i dag. Det utlöser givetvis omedelbart anspråk på att samhället skall stå till tjänst med barndaghem på ett annat sätt än hittills.

På utbildningens område rullar den väldiga vågen vidare. Jag har tidigare stått i denna talarstol och sagt att 80 procent av våra ungdomar fortsätter att studera, och jag kan nu komplettera det sagda med upplysningen att 90 procent av våra ungdomar efter slutad nio-årig grundskola fortsätter studierna. Vi har i dag 120 000 elever vid våra universitet och högskolor, och vi satsar nu på en stark förbättring av vuxenutbildningen. Vi håller på att få något av ett klassamhälle på utbildningsområdet här i landet: en äldre generation med skral och skraltig grundutbildning med sexårig folkskola, och en ung generation med väsentligt bättre skolunderbyggnad. Där kan vuxenutbildningen ge någonting som är ägnat att leda till större rättvisa, om det går som vi önskar.

Om vi under begreppet kulturaktiviteter lägger in förbättringar till konstnärer och författare, till musikutbildning och teaterverksamhet, så blir det också där förstärkningar. Om jag nu plockar ut anslagen och graderar dem — vilket jag tillät mig göra i det TV-anförande jag höll och där jag också illustrerade framställningen

med en liten tabell — så är det just dessa utbildningsanslag som nu leder kostnadsutvecklingen.

Vi gör också vissa förbättringar på väganslagen.

Vad skatteutjämningen angår får vi en automatisk ökning på 150 à 160 miljoner kronor varje år. Vi är nu uppe i nära 1 700 miljoner. Den enkla förklaringen till det är att vi därigenom åstadkommer en uniformerad — och jag vågar säga standardiserad — kommunalskatt. Kommuner med svag skattekraft skulle i dag haft en kommunalskatt på 45 kronor, vilket är en alldeles omöjlig situation. De slipper nu undan med 22 à 24 kronor. Och eftersom vi under 1970 har en medelutdebitering på 21 kronor betyder det att vi har kommit fram till en i stort sett standardiserad kommunalskatt. Detta ger oss argument för ett intressant inslag i skattereformen, nämligen ett förslag om att slopa rätten att dra av kommunalskatten vid statsbeskattningen. Det systemet har ju tidigare fungerat som en balansfaktor för de människor som bott i kommuner med hög kommunal utdebitering.

På arbetsmarknadens och lokaliseringens område förstärkes anslagen, trots att vi har högkonjunktur. Det gör vi därför att vårt samhälle präglas av snabba omstruktureringar med industrier som slår igen och andra som expanderar. Det är arbetsmarknadsverket som skall klara den övergången. Under 1970 kommer vi enligt planerna att omskola inte mindre än 105 000 personer. Dessutom bedriver man i verket en uppsökande verksamhet och satsar hårdare på handikappade och andra som tidigare varit anonyma men som nu får möjligheter att träda in i arbetslivet. Och sådant gör vi oavsett konjunkturväxlingarna.

Jag har redan som hastigast nämnt om den nya skattereformen. Den har som grundläggande syfte att dels göra en omfördelning till låginkomsttagarnas favör, dels genomföra en individuell beskattning. Skatten skall vara lika hög på samma arbetsinkomst oavsett kön eller civilstånd. Jag tror att båda dessa motiv kommer att omfattas med gillande av flertalet människor här i landet. En skatteändring för de lågavlönade får väl betraktas som en åtgärd ägnad att åstadkomma större jämlikhet; en individuell och lika beskattning oavsett civilstånd bör leda till ett tillskott på arbetsmarknaden. En för alla lika skatteskala ger nämligen klara förmåner i det fall då båda makarna arbetar. Sambeskattningsens problem har ju varit att den beskattningsformen har inneburit ett tröskelfenomen för kvinnan, när hon går ut i arbetslivet. Hennes inkomst lägges omedelbart ovan-

på mannens och beskattas från första hundralappen — och beskattas högt, högre och högre ju större mannens inkomst är. I de flesta familjer är det väl så att vad hustrun tjänar vill hon ha viss dispositionsrätt över, och då har hon givetvis hittills tyckt att det har blivit alldeles för litet kvar. Jag erkänner villigt att sambeskattningen inte har varit attraktiv ur arbetsmarknadssynpunkt.

Det blir litet annorlunda nu, när den gifta kvinnan går ut på arbetsmarknaden och har garantier för att de första tusenlapparna hon tjänar är helt fria från skatt och att hon sedan får börja med den låga skatteprogressionen. Visserligen stiger den när hon kommer upp i högre inkomster, men den gemensamma och likartade skatteskalen betyder en rättvisereform, sett ur det "svaga könets" utgångspunkter. Jag sätter uttrycket det svaga könet inom citationstecken, eftersom statistiken säger att kvinnorna i varje fall lever längre än männen.

När vi nu skall genomföra denna skattereform, som i första hand gynnar de lägre inkomsttagarna, så kan man inte gå förbi kommunalskatten. Den är för 90 procent av landets skattebetalare den stora skatten. I de mera normala inkomstlägena är kommunalskatten i regel dubbelt så stor som statsskatten. Lättnader kommer sålunda att ske både i den kommunala och den statliga beskattningen, varvid staten naturligtvis måste kompensera kommunerna för skattebortfallet. Det är ju inte så stor glädje med en skattesänkning, om den omedelbart skall elimineras därför att kommunerna tvingas höja den kommunala utdebiteringen. Den gemensamma skatteskalen medför en klar lindring i den hårda ungar- respektive ungmöbeskattning vi har för närvarande — och den är hårdare än människor i allmänhet tänker på. I varje fall tänker nog inte de sambeskattade på hur hård den i verkligheten är.

Jag kan exemplifiera detta med att en ensamstående som tjänar 26 000 kronor om året — vilket ju inte är någon uppseendeväckande hög inkomst — drabbas redan i det läget av en 50-procentig marginalskatt, vilket betyder att han på den sista tusenlappen får betala skatt med 500 kronor. Om man emellertid vill lindra den hårda skatteskalen för den ensamstående och samordna det hela till en gemensam skatteskala med de gifta sambeskattade, så får man en linje som ligger någonstans mellan den höga och den låga skalan. Lindringen för de ensamstående kommer med andra ord att innebära en skärpning för de gifta, där bara den ena maken har förtjänstarbete. Detta reser ett skattetekniskt problem, eftersom vi har 5 till 600 000 familjer av det slaget där bara den ena maken förvärvsarbetar. Jag tar inte

till för mycket om jag påstår det. Och en stor del av dessa människor lever på orter där det inte finns några möjligheter för båda makarna att ta arbete utanför hemmet, hur gärna de än skulle önska göra det.

Vi vill inte höja skatten för de familjerna, som oftast ligger i mycket blygsamma inkomstlägen, och detta medför som sagt problem. Det nuvarande systemet innebär som bekant att mannen utnyttjar hustruns grundavdrag. Det faller nu bort, när vi kommer fram till en individuell beskattning där var och en har sitt grundavdrag. Och för att klara den saken har vi gjort en konstruktion som innebär att i familjer där bara den ena maken arbetar skall man få göra avdrag på den slutliga skatten. Det avdraget skall sedan reduceras successivt, när den andra maken går ut i förvärsarbete. Och när en av dem har konsumerat sitt skattefria bottenavdrag skall det också vara slut med avdraget. Därmed kan man klara problemet på ett ganska hyggligt sätt och mildra tröskeeffekten för den andra maken vid inträde på arbetsmarknaden.

Vid en reformering av skattesystemet finns det alltid en önskan att åstadkomma administrativa förenklingar, och övergången till denna skatteskala är en klar förbättring i det hänseendet. Ett steg i samma riktning är att försöka reducera antalet avdrag, så långt det sig göra låter. Jag nämnde nyss att avsikten var att i statsbeskattningen slopa rätten att göra avdrag för kommunalskatt, och redan nu har jag läst i tidningarna att det förslaget har mötts av stor tvekan. Man har där uttalat många farhågor. Den slutliga avvägningen får vi emellertid göra vid utarbetandet av skatteskallorna. Om några månader — låt oss säga i slutet av mars, för att vara på den säkra sidan — kommer vi att redovisa för svenska folket vad resultatet av vårt arbete har blivit. Den omfördelningsoperationen kommer vi att åskådliggöra i siffermässiga tabeller. Och då menar jag att frågan huruvida själva principen om avdraget skall vara kvar eller inte är av tämligen sekundärt intresse. Det avgörande är ju vad vederbörande får för skattelättnad respektive skatteökning.

Denna skattereform skall väsentligen bekostas genom en höjning av momsens. Där har vi diskuterat och skisserat att momsens bör höjas från nuvarande 10 till 14 procent — eller, låt mig i ärlighetens intresse säga det — från 11,11 till 16,28 procent. Den ena beräkningen är lika riktig som den andra; det beror på om jag ser det från den fiskala sidan eller från konsumentens-köparens synpunkt.

Som jag nyss sade räknas folkpension och barnbidrag upp med hänsyn till konsekvenserna, och även kommunerna får sin kompensa-

tion. Men momshöjningen räcker naturligtvis inte ensam för allt detta. Det hela är också en omfördelningsoperation. Jag såg i en tidning i dag att man kallade mig för en nutida Robin Hood, som tar av de rika och ger åt de fattiga, och det kan väl ligga något i det. De höga inkomsterna får vara med och betala även på direktskatten för att möjliggöra denna skattelättnad för de lägre inkomsttagarna. Vidare får de stora förmögenheterna och arven dra sitt strå till stacken.

Jag är medveten om att kapitalbeskattningen är en kinkig fråga, som kommer att bereda oss mycken huvudvärk i finansdepartementet. Avsikten är att presentera riksdagen vårt förslag samtidigt med det stora skatteförslaget. Det är just nu ute på remissbehandling. Själva sakkunnigeförslaget är upplagt på det sättet att den som har en rimlig förmögenhet skall få viss sänkning i förmögenhetsskatten, och den som har "orimligt stor" förmögenhet får vidkännas kraftiga stegringar i förmögenhetsskatten. De sakkunniga har preciserat balanspunkten i fråga om förmögenhetsbeskattningen någonstans vid 450 000 kronor.

Om det nu vore så att alla förmögenhetsägare hade sina tillgångar placerade i bank eller i obligationer eller på sparbankskonto eller i aktieportföljer, så spelade det naturligtvis inte så stor roll, men problemet är att åtskilliga av dessa förmögna medborgare har sina tillgångar placerade i de arbetsredskap som de skall leva av. Där finner vi t.ex. jordbrukare, hantverksföretagare och småindustrimän. Jordbrukarna är väl just nu speciellt oroliga, eftersom prisutvecklingen på fastigheter är sådan att de kan lägga sig på kvällen och vakna nästa morgon och konstatera att de har blivit 50 procent rikare under natten — i varje fall om man ser på jordbruksfastighetens taxeringsvärde. De kommer då ganska snart upp till den gräns där man kolliderar med förmögenhetsgränsen 450 000 kronor, trots att den kan förefalla att ha tagits till i överkant. Och man kan ju inte säga att dessa jordbrukare kan kompensera sig för det.

På samma sätt är det med småindustriföretagare. Där har vi ett problem som är kinkigt att lösa. Mina medhjälpare och jag har heller inte ännu satt oss ned och på allvar tagit itu med den saken. Var dag har nog av sin egen plåga. Men jag kommer att bli tvungen att göra det, helt enkelt därför att dagarna går och almanackan är som den är. Förslaget skall ligga på riksdagens bord någon gång i slutet på mars.

Det finns en speciell aspekt på den höjda momsens, nämligen den att jag står här elva och en halv månader före momshöjningen och

pratar öppet och fritt med alla om att det blir en momshöjning. Handeln kan ju inte tänka sig en mera lysande "puff" och ett bättre försäljningsargument än just detta. Och människor i gemen reflekterar inte siffermässigt, sätter inte pennan till papperet och räknar, utan man tror att det finns en vinst att göra — och de vill mycket gärna göra den vinsten. Norrmännen har sorgliga erfarenheter av vad det kan innebära att tre kvarts år i förväg tillkännage en kraftig momshöjning. En sådan köprush — om man vill vara frän kan man använda ordet hamstring — fick man i Norge, och man fick den i en utsträckning som ingen drömt om. Och naturligtvis slår den mycket hårt på importen. Eftersom bytesbalansen är vårt stora problem vill vi inte ha den effekten; följaktligen "tjuvstartar" vi med momsens på kapitalvarorna redan den 1 februari — eller den 2 eller 3 februari, beroende på hur energiskt bevillningsutskottet kan arbeta.

Detta ger ett visst påslag på innevarande års budget, och det har vi räknat oss till godo, men vi har ändå stannat vid en upplåning om 3 000 miljoner. Sedan har vi velat strama upp budgeten genom en förstärkning av punktskatterna på några varor, nämligen cigarretterna och ölet. Vi brukar varva cigarretter och starksprit; det brukar gå två—tre år mellan varven. Det finns som bekant ett gammalt talesätt om att spriten aldrig kan bli för dyr, men jag har under de senaste åren börjat tvivla på sanningshalten i det påståendet. Det är otvivelaktigt så att med de priser vi i dag har på starkspriten betyder de ytterligare påslagen en konsumtionsminskning.

Nå, då kan man säga att det är väl bra; spriten skall väl inte vara ett skatteinstrument. Den skatten skall väl vara grundad på nykterhetspolitiska motiv! Men nu är det tyvärr så, att för dem som missbrukar sprit blir alkoholen aldrig för dyr. Den normala konsumenten däremot, som inte missbrukar sprit, drar sig tillbaka, om priset blir för högt. Nu finns det förstås en mycket kvalificerad nykterhetspolitisk skola som förfäktar att allt missbruk börjar med ett bruk och att det inte gives några undantag från den regeln; följaktligen bör man skatta bort all spritkonsumtion. Jag tror dock inte på sådana enkla lösningar. Men jag har här på ett något öppnare sätt än jag brukar velat deklarerat något av min egen uppfattning i fråga om möjligheterna att förena nykterhetspolitiska ambitioner med budgetambitionerna när det gäller beskattningen av spriten.

Men så har vi konstaterat att vi har en annan dryckesvara, ölet, som vi inte har justerat priset på sedan 1958, då vi finansierade försvarsuppgörelsen med att höja ölskatten. Där har vi onekligen haft

en konsumtionsutveckling som kan kallas påtagligt stark. Måhända kan det också ligga en fara i att ölkonsumtionen ökat så snabbt som skett, framför allt hos den yngre generationen. Jag tror att vi där kan förena den nykterhetspolitiska ambitionen med det fiskala intresset genom att höja skatten — och det har vi också gjort. Den skatten utgår per liter öl. Nu dricker väl människor i allmänhet inte öl litervis, och därför kan höjningen exemplifieras så, att vi lägger på en femöring per flaska av den gamla svaga sorten, alltså öl med en alkoholhalt på 2,8 procent. Vi lägger på 10 öre på mellanölet, alltså öl med 4,5 procent alkoholhalt, och 20 öre per flaska starköl. Det bör vara ett praktiskt exempel som är lätt att komma ihåg.

Dessa skatter stärker upp budgeten, och vad speciellt cigaretterna angår så tål de den ökade beskattningen: 2 öre på den korta och 1,5 öre på den långa cigaretten. Vi har fått en enorm expansion på de korta cigaretterna, vilket är en verifikation på att de är för lågt beskattade nu, och därför har det blivit en liten variation på skattepåslaget. Detta ger oss en förstärkning av budgeten med 330 miljoner per kalenderår, vilket verkligen behövs.

När jag nämnde tjuvstarten på momsens, så avser jag där sådana kapitalvaror som personbilar, husvagnar, nöjesbåtar, snöscotrar och televisionsapparater, framför allt färgtelevisionsapparater som nu är utsatta för en köprush som ingen drömt om. Men där kommer också in sådana kapitalvaror som tvättmaskiner, diskmaskiner, kyl- och frysboxar samt sådana elektriska spisar som står på golvet.

En annan mycket intressant fråga i den stora skattereformen är: Var ligger egentligen balanspunkten mellan de människor som skall få en skattelättnad och andra som skall betala denna lättnad? Jag väger där in konsekvenserna av skattereformen och konsekvenserna av den höjda momsens och presumerar att 75 procent av momshöjningen slår igenom i form av en höjning av levnadskostnaderna. Man kan säga att 4 procent moms är detsamma som 3 procent ökning av levnadskostnaderna. Det tror jag är en beräkning som slår ganska riktigt. Vi har fått söka oss fram till denna balanspunkt genom att ta fasta på den familj som är mest illa utsatt, nämligen den där bara den ena maken arbetar och den andra har svårt för att få något förtjänstarbete. Och då har vi stannat för en familj med 30 000 kronor i årsinkomst. Om jag studerar statistiken finner jag att vi med den gränsen fångar in ungefär 70 procent av Sveriges alla skattebetalare. Därför har vi lagt balanspunkten där.

Men för den ensamstående kommer balanspunkten att ligga väsent-

ligt högre, eftersom vi ju skall ha en gemensam skatteskala. För den ensamme får jag dubbla beloppet, om jag vill träffa balanspunkten. Jag kan ta det fallet där båda makarna i ett äktenskap går ut och tar ett förtjänstjobb. Som vi ser det nu — och där blir det väl inte några större variationer — bör de båda kunna hålla sig med en inkomst på vardera 40 000—50 000 kronor, alltså sammanlagt 80 000—90 000, utan att förlora på affären. Så pass favoriserad blir man, när båda går ut och arbetar och var och en beskattas efter en likvärdig skatteskala. Och det var ju detta jag menade skulle ge oss chansen att nå en effekt på arbetsmarknaden, där perspektivet på 1970-talet är att vi inte har något överskott på arbetskraft och dessutom skall reducera arbetstiden till 40 timmar per vecka. Vi kan istället räkna med ett absolut bortfall på rätt många arbetstimmar. Den enda arbetskraftsreserven — eller om jag skall vara litet finare och säga den enda arbetskraftsresursen — vi har i bakfickan är de gifta kvinnorna. Och vi kommer att behöva dem på arbetsmarknaden, därom råder inget tvivel.

Denna balanspunkt vid 30 000 kronor — och där är konsekvensen av den höjda indirekta beskattningen medräknad — kommer naturligtvis att höjas, om det finns barn i familjen, eftersom varje barnbidrag kommer att höjas med 300 kronor skattefritt. Var och en kan ju då räkna ut balanspunkten med hänsyn till antalet barn i familjen.

Skattereformens omfördelningseffekt ligger på någonting mellan 3,5 och 4 miljarder, och det ger mig rätt att säga att det torde vara den största skatterevision som gjorts under hela efterkrigstiden. Denna stora skatteomläggning är helt neutral i förhållande till statsfinanserna. Finansministern får inte en enda krona med vid den fördelningen men behöver inte heller betala någon krona för den. Han kan bara lugnt och stilla stå vid sidan och bevittna konsekvenserna och reaktionerna. Nåja, uttrycket lugnt är kanske litet överdrivet.

— — —

Jag brukar avsluta mina budgetanföranden här varje år med att säga något om det kommande året, och jag gör så även denna gång. Jag tror att 1970 blir ett spännande år, bl.a. därför att vi har problemet med vår bytesbalans. Det är en sak som måste rättas till. Vi kan inte göra det med en gång, men vi räknar med att vi med den nya budgeten tar ett steg framåt på vägen. Året blir också spännande därför att vi får se om januari och februari kommer att visa något

överflöd av valutor, på samma sätt som november och december gjorde. Vidare blir året spännande därför att vi fortsättningsvis har en del regional obalans på vår arbetsmarknad. Där tänker jag naturligtvis huvudsakligen på Norrlandsproblemen. Men 1970 blir framför allt ett spännande år med hänsyn till omfördelningsreformen när det gäller skatterna.

Jag fick den fina påannonseren av herr ordföranden strax innan jag började min framställning att jag ibland försöker vara pedagogisk, och jag skall nu försöka vara det på ett enkelt sätt — det borde jag kanske inte vara i denna kvalificerade krets; här skall man kanske helst vara pedagogiskt invecklad för att komma upp till den intellektuella nivå som auditoriet befinner sig på. Men ibland tycker jag att de enkla jämförelserna ger rätt mycket av sanningen. Och då säger jag så här: Om det är så att vi får en ekonomisk tillväxt på 4 eller kanske 4,5 procent, vilket vi räknar med, så får vi ju alla litet mer att dela på. Och jag skall inte fränkänna någon grupp rätt att ställa anspråk på att få vara med och ta hand om sin andel vid den fördelningen. Det kommer att finnas delade meningar om hur det hela skall delas och i och för sig kan naturligtvis var och en säga att han vill ha litet mer, eftersom vi ju som helhet taget blir litet rikare. Men om man av en bestämd kaka skall ta en bit från de bättre ställda och lägga den till dem som har det sämre ställt, så finns det inte några förståndsmässiga motiv för dem som blir av med en bit och samtidigt får känna av levnadskostnadsstegringen vid en höjd moms, att ställa kompensationskrav för detta. Där blir det något av en prövosten för förstånd och intellekt i kontrovers med intressen och oförstånd. Det är den konflikten vi har att möta under 1970.

Mina vänner! En statsverksproposition är alltid en ekonomisk balansakt, men händer det ingenting oförutsett, så kommer 1970 att bli ett ganska hyggligt år.

— / —

(Bifall)

Ordföranden: Jag framför Nationalekonomiska Föreningens tack för finansminister Gunnar Strängs föredrag. Publiken har redan med sina applåder framfört sitt tack.

Jag antar att det är ganska ovanligt att en finansminister kan få sin publik att skratta åt sina skatter.

(Gunnar Sträng: Det är kanske ett utslag av tragikomik.)

Nu är ordet fritt för diskussion, och jag överlämnar först ordet till professor Erik Lundberg. Vi får se om han kan krångla till begreppen för publiken. Var så god!

— / —

Professor **Erik Lundberg**: Herr ordförande! Finansministern har som vanligt varit skicklig pedagog, när han här har hållit sitt föredrag. Likaså har han varit övertygande. Man blir onekligen litet indoktrinerad av honom och känner en benägenhet att finna allt han säger vara riktigt. Som tur är har jag dock med ledning av statsverkspropositionen redan i förväg gjort några anteckningar och har därför kunnat hålla mig någorlunda opåverkad av finansministerns exposé över hur bra allting synes vara.

På några punkter vill jag emellertid försöka krångla till bilden en smula. Det är ju vår uppgift som professorer att göra det. Jag vet emellertid att finansministern kan — och helt säkert kommer att — krångla tillbaka vad jag säger, så att bilden åter kommer att verka enkel. Och han kommer att utelämna det som inte går att förenkla. Jag förutsätter att det blir såpass många talare och såpass mycket för finansministern att välja på att besvärliga delar av kritiken lätt kan uteslutas.

Finansministern talade om att tillspetsningen av konjunkturläget under 1969 kom som en överraskning. Det är då intressant att notera att vi har haft en lång följd av sådana överraskningar. Jag vet inte något år under efterkrigstiden, när högkonjunkturen och konjunkturtillspetsningen inte har kommit som en överraskning. Det var så 1954, 1959, 1964 och 1969. Men detta är ingen anklagelse. Jag har själv varit med om att göra felaktiga prognoser på grund av att vi inte i tid har observerat att en högkonjunktur varit på väg. Det är ett internationellt fenomen. Tillspetsningen av högkonjunkturen när man ligger nära taket kommer lätt som en överraskning, och det blir svårt att få igång ingripanden i tid. Och när observationen väl gjorts tar det en viss tid innan myndigheterna fattar beslut om restriktiva åtgärder. Sedan tar det ytterligare tid innan de fattade besluten tar sig uttryck i en förändring som inverkar på den ekonomiska utvecklingen. Denna förseningsprocess är kännetecknande för konjunkturutvecklingen i alla länder under efterkrigstiden. Det är sålunda ingenting nytt som nu hänt.

Det intressanta är då att den tillspetsning vi fick 1969 delvis varit komplicerad och elakartad på ett sätt som inte varit fallet med de tidigare högkonjunkturer efter 1947. Detta gäller framför allt det som rör valutaproblematiken, som finansministern talade en del om. Och jag tänker uppehålla mig vid särskilt samhällsbalansens problem med sikte på valutaläget.

Min slutsats — för att genast komma till den — är att med hänsyn till den störning i den ekonomiska balansen som i olika hänseenden ägt rum under 1969, är de finanspolitiska satsningarna för 1970 för små. Vi riskerar att få en fortsatt inflatorisk påfrestning på valutafronten under 1970 med den typ av politik som nu föreslås. Nationalbudgeten är upplagd — som ett bihang till statsverkspropositionen — sådan, och skall vara sådan att den är en rationalisering och delvis en förgyllning av de ekonomisk-politiska beslut som fattas. Det vore ju höjden om den satsning på den ekonomiska politiken som finansministern beslutar sig för inte vore väl motiverad! Därför kan

man inte begära annat än att nationalbudgeten visar att den ekonomiska politik man beslutat sig för är den enda rätta.

Det är i tre hänseenden som vi har fått en balansbrist. För det första har arbetsmarknaden fått ett övertryck av ungefär samma slag och av nästan samma skärpa som under 1965, då vi hade den senaste överkonjunkturen. För det andra har vi fått en balansbrist i relationerna mellan sparande och investering. Vi har ett sparandeunderskott, en sparandebrist, under högkonjunkturtoppen, och den har framför allt yttrat sig i det som utgör den tredje störningen och som hänger ihop med den föregående, nämligen i en yttre balansbrist med åtföljande åderlätning av valutareserven.

Jag skall koncentrera mig på sparandeproblematiken, som finansministern märkligt nog knappast berörde i sitt inledningsanförande. Det finns dock en del i statsverkspropositionen och nationalbudgeten om det problemet.

Vår svenska investeringskvot — hur man nu mäter den — är inte märkvärdigt hög. Den ligger ungefär i mitten på jämförbara länder i Västeuropa. Vi har kommit in i denna högkonjunktur med en påtaglig brist på sparande. Det offentliga sparandet ökar visserligen i god takt, framför allt i AP-fonderna. Vi räknar med att vi rätt snart närmar oss ett läge där inte mindre än 50 procent av det framkommande bruttosparandet härrör ur offentligt sparande. Men detta representerar inte något nytillskott av sparande; det kan man aldrig räkna med eller hoppas på. Frågan är i vilken grad ökningen av offentligt sparande sker på bekostnad av privat sparande i olika former. Tidigare under 1960-talet talades det en hel del om att företagssparandet kom i kläm, om sjunkande vinstmarginaler och besvärande självfinansieringsproblem vid hög investeringsverksamhet. Speciellt det senaste året har visat betydande vinstökning, och det problemet är inte lika brännande som tidigare, men jag föreställer mig att den problematiken återkommer under 70-talet.

Det aktuella intresset gäller i stället hushållssparandet som har gått ned. Det framgår tydligt av nationalbudgetens redovisning och av konjunkturinstitutets senaste rapport. Vi räknade tidigare med ett mycket stabilt hushållssparande av storleksordningen 7—8 procent av disponibla hushållsinkomster. Sedan 1965 har detta sparande gått ned successivt till ungefär 3,5 procent. Dessa tal är visserligen oerhört osäkra, men själva minskningen bör vara indikativ. Detta är en allvarlig förändring i sparandebenägenheten, som ställer allvarliga problem vid utformningen av den ekonomiska politiken. Utvecklingen sedan 1965 betyder att de privata konsumtionsutgifterna stigit i förhållande till de disponibla inkomsterna. Man kan säga att de disponibla inkomsterna stigit otillräckligt (i reala termer med ett par procent per år) sedan 1965. Konsumtionen har under samma tid, nästan oberoende av denna retardering i ökningstakten för de disponibla reala inkomsterna, ökat med närmare 4 procent per år, vilket motsvarar nedgången i hushållsparkvoten.

I nationalbudgeten finns det resonemang om vad denna utveckling kan bero på. När man diskuterade genomförandet av ATP-reformen talades det om möjligheten av att denna stora reform skulle minska motivet för sparande. Ålderdomsförsörjningen var ju klarad på rimliga villkor. Sedan kom sjukförsäkringsreformen och en del annat. Men sparandereaktionen, nedgången i sparkvoten, har kommit med en betydande eftersläpning.

Strukturomvandlingen i den svenska ekonomin kan bidra till förklaringen

av nedgången i hushållssparandet. Under 1960-talet har mindre företag av olika slag både inom och utom jordbruket utrationaliserats i hög takt. Det är fråga om småföretag som haft ett betydande sparande som — i den mån det inte varit fråga om aktiebolag — inkluderats i hushållssparandet. Tidigare sparundersökningar har visat hur hög sparkvoten inom företagarhushåll varit; strukturomvandlingen bör sålunda också ha bidragit till nedgången i sparkvoten. Likaså kan satsningen på inkomstutjämning ha inverkat något, även om man inte har lyckats särskilt bra med den saken, sägs det. Dessa, här nämnda motiv och tendenser, som verkar dämpande på sparbenägenheten, skall givetvis ses i samband med effekten av kombinationen höga marginella skatter och prisstegring, som betytt en nedpressning av de disponibla reala inkomsternas ökningstakt. Den har som sagt varit anmärkningsvärt låg, medan konsumtionsökningstakten varit insparad på en viss utveckling.

Det är märkligt, tycker jag, att det inte utförts några sparandeundersökningar av det slag som gjorts tidigare, i slutet av 1950-talet, och som man gör fortlöpande i USA. Vi skulle behöva veta mycket mera om sparandets struktur, om motiven för sparande, om sparande under olika förhållanden, just för att kunna bedöma på vad sätt och i vad mån denna nya trend i fråga om det individuella hushållssparandet är ett bestående fenomen. Finansministern har inte uttryckt någon oro på den punkten.

Finansministern uppehöll sig en hel del vid vårt valutaläge. Märkligt nog finns det i nationalbudgeten två bud beträffande hur stort underskottet i bytesbalansen kan komma att bli 1970. Det ena budet är 650 à 700 miljoner, det andra omkring 950 miljoner. Jag vet inte om det därvidlag har förekommit några överläggningar eller förhandlingar mellan finansdepartementet och konjunkturinstitutet för att snygga upp resultatet, när man velat visa hur de finanspolitiska åtgärderna varit av lämplig storlek och utformning. Jag undrar om finansministern inte har varit för optimistisk när det gäller bedömningen av hur bytesbalansen kommer att utvecklas nästa år.

Det är riktigt som finansministern säger, och det tycker jag bör understrykas, att exportens konkurrenskraft visat sig väl utvecklad under hela 1960-talet. Där kan man hysa förhoppningar även i framtiden. Den strukturrationalisering och produktivitetshöjning som ägt rum under framför allt andra hälften av 1960-talet har bidragit till att hålla exportens konkurrenskraft uppe, så att vi har fått en mycket snabb volymökning. Finansministern nämnde ju 1969 års siffra, 12 procent. Men baksidan av den strukturomvandling som åstadkommit denna goda konkurrensförmåga hos exportföretagen är att vi öppnat fronten mera på importsidan. Det står också nämnt i konjunkturinstitutets avsnitt i nationalbudgeten att baksidan av strukturrationaliseringen har betytt en eliminering av ett antal svaga företag, som i stor utsträckning sörjt för hemmamarknadens behov. Vad man vunnit i export har man på den vägen delvis förlorat i ökat importberoende. Export och import står i interdependent samband; när exporten ökar sker det delvis tack vare importens snabba ökning som frigör produktiva resurser. Det ser ut som om 60-talets strukturomvandling resulterat i en ny och brantare importfunktion — liksom också sparfunktionen blivit annorlunda. Ur denna synpunkt undrar jag om man inte räknat något för lågt när det gäller importens ökningstakt, som man bedömt till 7,5 procent. Om jag i stället säger 8,5 procent — bara för att visa

en alternativ men rimlig kalkyl. Det är inte större importökning än vi hade under det relativt svaga konjunkturåret 1968. Samtidigt skulle jag vilja räkna ned finansministerns förslag till exportökning med 1 procent, som det står i konjunkturinstitutets bedömning. Jag tycker att det finns gott underlag för denna.

Vad sedan gäller terms of trade har det inte hänt under ett sådant här konjunkturskede att vi fått en så långvarig förbättring. Det måste vara en osäker post. Jag kommer på detta sätt till en försämring i bytesbalansen jämfört med den position som anges i statsverkspropositionen på ungefär 600—800 miljoner. Detta skulle betyda att vi i stället för en förbättring av utfallet av bytesbalansen på 400 miljoner, som finansministern talar om, *kan* få en försämring med lika mycket åt andra hållet, om allt inte går så väl som finansministern hoppas på, och om han vidhåller den föreslagna relativt svaga finanspolitiska satsningen. Jag hoppas att finansministern får rätt, men jag tycker att osäkerheten måste vara stor. Här finns en stor bredd i variationen för sannolika utfall under 1970.

Vad kapitlexporten angår har vi där en besvärande faktor, som finansministern också framhöll. I varje tidigare högkonjunkturtopp, då vi också haft underskott i bytesbalansen, successivt växande efter deprecieringen 1949, har denna motsvarats av en kapitalimport — det är vår gamla kära restpost som räddat oss. Det har blivit en inströmning av kapital som gjort att det inte blivit någon förlust i valutaservisen under högkonjunkturtopparna tidigare, eller åtminstone en mycket begränsad sådan. Denna gång svängde kapitalrörelserna åt motsatt håll. Samtidigt som vi fick det stora underskottet i bytesbalansen blev det en kapitalutströmning för första gången under en högkonjunkturtopp. Delvis är väl denna betingad av den eftersläpande ekonomiska politik som det talades om för en stund sedan, särskilt då en eftersläpande penningpolitik. Som finansministern framhöll kan man inte begära att finanspolitiken kastas om snabbt på utgiftssidan. Däremot kan man naturligtvis satsa tidigare än vad som nu varit fallet på penningpolitikens område. Man kunde ha gjort penningpolitiken effektiv tidigare, dragit upp ränteläget till åtminstone samma nivå som i andra länder, och därigenom minskat valuta-utströmningen — vad detta nu hade kunnat betyda.

Det är ju ett ytterst allvarligt fenomen att vi får en nettokapitalutströmning på 800 miljoner i stället för ett positivt netto som tidigare. Är det fråga om en fundamental strukturförändring på kapitalbalanssidan, som måste beaktas även i den framtida ekonomiska politiken, eller är det en tillfällighet? Nog behöver den frågan tas upp och fördjupas mera än som skett i statsverkspropositionen!

Man har anledning hysa all respekt för finansministerns förmåga att hålla tillbaka statens investeringsutgifter under en högkonjunkturtopp, då myndigheter och verk ligger på så hårt för att få sina utgiftsbehov tillfredsställda. Att hålla tillbaka utgifterna är givetvis en viktig del av finanspolitiken. Men vi hörde ju att finansministern gjorde det tillägget att underskottet i totalbudgeten trots detta eventuellt kommer att gå upp till 1 500 miljoner, dvs att utgiftsstegringen kan komma att bli större än de 5 procent som man räknar med. Det är en allvarlig sak, som bidrar till att göra finanspolitiken mindre effektiv än vad den borde vara under 1970. Det statliga sparandet, som ökas

genom att underskottet går ner från 3 miljarder till 1,5 miljarder, är ju dock relativt blygsamt i det perspektiv som utmålats när det gäller den totala bristen på sparande.

När jag ser på nationalbudgeten som den är framlagd för 1970 med de sannolika alternativ som redovisat att det eventuellt går sämre med exporten och importen och bytesförhållandet än som förutsatts, så utläser jag därur att den satsning på den ekonomiska politiken som är inbyggd i nationalbudgetens resultat inte har varit tillräcklig. Det finns risk för att underskottet i bytesbalansen blir för stort; och det finns ingenting som bygger upp till ett bättre läge i fortsättningen, alltså till 1971. Därtill kommer att man kunde ha begärt en satsning på finanspolitiken som skulle ha varit så kraftig att den kunnat avlösa en del av den mycket restriktiva penning- och kreditpolitiken. Vi har i stället en enormt hård satsning på penning- och kreditpolitiken, som betyder kreditstopp i ordets egentliga mening. Det har aldrig hänt i något land att investeringarna inom det privata näringslivet efter en tid av starkt åtstramande penningpolitik inte blivit hårt berörda av sådana åtgärder. Bakgrunden till denna kreditstopp-politik som nu förs, finner man i en dålig finanspolitik under 1967 och 1968, som gav upphov till den likvida uppladdningen, som ägde rum inom företagen. Den har gjort en hel del företag relativt oberoende av kreditpolitiken under begränsad tid. Dessa företag har kunnat finansiera sina investeringsutgifter och öka investeringarna enligt planerna. Men denna goda likviditet är ytterst ojämnt fördelad, och det är inte givet att det företag som har de fina investeringsplanerna alltid har den goda likviditet som behövs för att fullfölja dem. En fortgående och bestående kreditransonering av det slag som nu gäller måste få starka effekter på industrins investeringar och därigenom inverka på exportföretagens konkurrensförmåga på längre sikt.

Låt mig till slut säga några ord om hur jag uppfattar de ekonomisk-politiska komplikationerna i nuvarande läge. För en utomstående — och kanske särskilt för en professor i nationalekonomi — är det naturligtvis naivt att försöka sätta sig in i en finansministers miljö för ekonomisk-politisk beslutsfattning. Men jag föreställer mig att det är svårare än vanligt. Vi har en högre komplikationsgrad därigenom att avvägningen mellan de många målen är så besvärande. Vi står inför en hårdare satsning på inkomst- och förmögenhetsutjämning än tidigare. Det har därmed blivit flera målkonflikter. Men trots detta är allting så harmoniskt i statsverkspropositionens skrivning. Det låter nästan som om det inte fanns några stora konflikter. Det står t ex: "Huvuduppgiften för den ekonomiska politiken blir att lösa upp dessa spänningar i vår ekonomi utan att ge avkall på de grundläggande målen: full sysselsättning, fortsatt ekonomisk tillväxt och jämnare inkomstfördelning." Men man måste ge avkall på några av målen. Det är fråga om kompromisser i målkonfliktfrågor som måste lösas på något sätt i det spända läge vi har för närvarande. Dessa målkonflikter borde klarläggas.

Tag som exempel de sparandeproblem som jag nyss utmålade. Man kan inte gärna tro att en satsning på skatteskärpning för de högre inkomsterna samt på höjd arvs- och förmögenhetsbeskattning hjälper. Det är fråga om en svår konflikt i målsättningen. Förslagen betyder att man sätter inkomst- och förmögenhetsutjämningen högre än lösandet av balansbristen. De problem som

vållas av att konsumtionen ökar för snabbt i förhållande till de reella inkomsterna måste i stället klaras genom höjda skatter. Det blir en cirkel med skatter och inkomsthöjningar när det offentliga sparandet skall ersätta det hushålls-sparande som tappas. Härmed följer problem med styrningen av de nominella inkomsterna under trycket av besvärande kompensationskrav.

En annan sådan avvägningsfråga är nyansgraden. Finansministern fick tyvärr för mycket beröm av fel personer för den restriktiva ekonomiska politiken under 1967 och 1968 och en jämvikt på arbetsmarknaden uppnåddes och bibehölls. Kritiken från vänsterhåll blev mycket stark mot den typen av politik. Jag förmodar att den ekonomiska politiken är hårdare bunden efter den erfarenheten och det har blivit svårare att åter syfta till en lägre sysselsättningsgrad. Här är det också fråga om en målkonflikt som är svår att lösa upp.

När man har målkonflikter av detta slag, så är frågan vilken kompromissväg som är den rimligaste. Jag föreställer mig — och det har vi väl alla fantasi nog att föreställa oss — att regeringen borde ha gått mycket längre i utjämnings syfte i skattepaketet, om man velat i högre grad tillmötesgå de radikalas önsknings. Säkert har finansministern svårt att på den fronten försvara sina ställningstaganden. Som ekonom har han insett att vi här har att göra med en avvägningsfråga, där man inte kan gå för långt åt något håll. Jag kan inte se hur allt detta med sparandebrist och valutapåfrestningarna och med en bytesbalans som kan bli sämre än föregående år, med en kapitalutströmning som vi vet oerhört litet om men som vi har skäl att räkna med kommer att fortsätta, kan leda till annan slutsats än att våra valutareserver kommer att reduceras ytterligare och göra situationen ytterst besvärande till nästa år. Naturligtvis är det möjligt att skärpa valutareglerna och hålla ut med en riskabel kreditstopp-politik. Det är en avvägningsfråga. Vad vinner vi, och vad förlorar vi? Och hurudant blir förtroendet för den svenska kronan i den belysning finansministern här gav?

Herr ordförande! Jag slutar med att erinra om en liten episod som hände en gång i denna förening. Ernst Wigforss hade föregående år presenterat en budget som verkat lättsinnig. Den hade inte varit tillräckligt restriktiv med hänsyn till läget, menade hans kritiker. Men det gick bra, bättre än väntat, tack vare en för budgeten gynnsam konjunkturutveckling. Förste opponenter framhöll: "Men det var ju bara tur!" Men Wigforss svarade ungefär så här: "Ja, men tur är väl det finaste man kan ha. Skickliga kan många vara, men tur — det har bara några få av gudarna utvalda."

— / —

Ekon. dr **Lars Nabseth**: Herr ordförande! Liksom professor Lundberg har jag för att undgå indoktrinerings effekter gjort litet anteckningar i förväg. Dessa berör i vissa väsentliga delar vad Erik Lundberg redan tagit upp, och jag kan därför fatta mig ganska kort. Men jag vill ändå komplettera vissa saker som Erik Lundberg var inne på, främst vad avser utrikeshandeln, som jag tycker det är väsentligt att vi diskuterar. Den står ju i centrum för intresset.

Först vill jag emellertid gratulera finansministern till en sak, nämligen att den nu framlagda budgeten är mycket mera spännande än den han pre-

senterade här i fjol — i varje fall så som vi upplevde den då. Många av oss tyckte säkert att den i fjol var ganska tråkig. Den var väl argumenterad, och det fanns inte mycket att säga. Så här i efterhand kan vi väl konstatera, att vi inte heller var särskilt bra på att kritisera den budgeten. Vi borde ha gått hårdare åt den. Och det fanns egentligen mycket mer att säga om den, om vi bara hade förstått vilka krafter som gjorde sig gällande. Jag tänker då på konjunkturuppgången. Den ledde ju till underskottet i vår bytesbalans, vilket redan har påtalats här.

Finansministern sade i sitt anförande — här har jag varit tvungen att gå till trycket för att kolla att min minnesbild är korrekt — att vi har försökt att under 1969 driva ekonomisk åtstramningspolitik via de offentliga investeringarna. Men i nationalbudgeten står det tvärt om att dessa investeringar har stigit exceptionellt kraftigt under 1969, nämligen med 10 procent i fråga om både de offentliga och kommunala investeringarna. Jag utgår ifrån att det inte är fel vad som står i nationalbudgeten. Och detta är en mycket större ökning än under 1967 och 1968, vilket jag inte kan få till en anticyklisk finanspolitik på investeringssidan. Om nu siffrorna är riktiga.

På den kommunala sidan framhålles att denna investeringsuppgång är en effekt av slopandet av investeringsavgiften. Jag har redan tidigare sagt, och jag upprepar det nu, att här har vi ett exempel på en olyckligt "timad" ekonomisk-politisk åtgärd.

Det enda område där vi inte har samma starka expansion längre är på bostadsbyggnadssidan. Ett skäl härför tror jag är det som vår sekreterare nämnde vid lunchen i dag nämligen att det börjar bli en besvärande hyresgästbrist runt om i landet.

Nå, nu skall jag inte bråka om den snö som föll i fjol. Det är knappast motiverat nu, när det inte bara bokstavligt utan också bildligt är på väg att falla mycket snö och t.o.m. är risk för snöstorm. Men jag tror att det behövs mycket av både skicklighet och tur för att finansministern skall hitta spåret i all snön, så att han inte går vilse åt vänster och hamnar i ett regleringsspar, där det finns många besvärliga gropar att falla ned i. I klartext menar jag att med de sannolikheter vi normalt har att räkna med, går finansministerns modeller för såväl budget som finansplan inte riktigt ihop. Som ett exempel på det nämnde Erik Lundberg utrikeshandeln.

Jag vill emellertid opponera mig mot både finansministern och Erik Lundberg när det gäller exporten. Det sägs att den expanderar starkt volymmässigt — och det är riktigt. Men satt i relation till världshandeln är den expansionen inte alls särskilt stark. Världshandeln steg i fjol med 13—14 procent; siffran är inte helt klar ännu. Man räknar nu med att världshandeln skall öka med 10 procent under 1970. Mot den bakgrunden, och om vi skall kunna hålla våra marknadsandelar, bör vi ha samma export. Och det gör att jag inte är lika pessimistisk som professor Lundberg om exportutvecklingen. Där är det mera fråga om huruvida vi har kapacitet eller inte. Men jag tycker att det borde finnas efterfrågeutrymme.

Det finns emellertid andra poster på utrikeshandelssidan som jag tycker är mera besvärliga. Först är det givetvis bytesförhållandet. Redan 1969 noterade vi en förbättring där på 300 miljoner kronor. Den förbättringen skall enligt beräkningarna fortsätta under 1970 med 300 miljoner. Det är ju bra,

och vi kan säga att vi har tur om det går. Men det är farligt att basera utvecklingsprognosen för handelsbalansen på en fortgående förbättring av terms of trade.

Sedan har vi importen. Där tycker jag — och jag delar då helt Erik Lundbergs uppfattning — att prognosen förmodligen är för lågt tilltagen. Jag skulle vilja lägga till ett argument, nämligen riskerna för en mervärdesrush. Vi har i dag inom IUI räknat på hur stor andel av den privata konsumtionen som drabbas av de skatter som finansministern lägger på omedelbart. Enligt de siffror vi har inom institutet är det knappt 10 procent av den privata konsumtionen som berörs nu. Eftersom mervärdeskatten väl i alla fall slår på minst 70—80 procent av den privata konsumtionen — jag har inte siffrorna till hands just nu — så finns det en stor andel kvar, vilket innebär risker för en kraftig konsumtionsstegring under detta år. På denna punkt har ju också både norrmännen och vi själva dåliga erfarenheter.

Men sedan vill jag komma in på en annan sak. Trots utvecklingen av export, import och "terms of trade" får vi ett underskott på bytesbalansen med 700 miljoner. Då har vi redan lagt in en korrektionspost, vilket innebär att om kapitalbalansen skulle bli plus minus noll, så skulle vi ändå få en nedgång på 700 miljoner i valutareserven — eller 760; det finns olika uppgifter här i nationalbudgeten och finansplanen.

Beträffande kapitalbalansen blev det i fjol en försämring på 1,3 miljarder, från plus 500 till minus 800 miljoner. Vad är det som säger att vi nu plötsligt skall få en förbättring på nästan 1,5 miljarder, så att valutareserven förblir oförändrad — alltså från minus 800 till plus 600 eller 700 miljoner kronor? Jag tycker inte att det finns sådana tendenser, och jag har svårt att tro att de diskussioner vi nu för — vi har ju låga skatter på arv och förmögenheter nu i förhållande till vad vi får senare — bidrar till att förbättra kapitalbalansen. Vi kan måhända vinna en del på de direkta investeringarna, som är ovanligt höga och som väl kan bantas ned litet. Men på sikt kan vi inte heller där göra mycket. Jag tror nämligen att det finns ett direkt samband mellan direkta utlandsinvesteringar och export, ett samband som man ofta glömmer i debatten. På sikt kan vi inte ha en fortgående snabb ökning av exporten, om vi inte också kopplar detta med direkta investeringar. Det finns många exempel på detta samband för stora svenska exportföretag.

Vidare skall vi komma ihåg att överskottet 1968 berodde på att vi sålde ut betydande investeringar. Exempel härpå är Electrolux och Höganäs. Dessa utförsäljningar svarade för ungefär 400 miljoner kronor. Men inte heller den vägen kan vi varaktigt klara vår utrikeshandel. Jag menar därför att det här verkligen krävs tur i den Wigforsska meningen, om vi skall kunna reda upp vår utrikeshandelssituation.

Då kommer vi till nästa ekvation. Om vi nu har dessa risker på valutasidan och dessutom räknar med internationellt höga räntor även i fortsättningen, hur skall vi då kunna företa några lättnader i penningpolitiken? Blir inte det besvärligt? Men då har vi sambandet med industriinvesteringarna. Om vi skall kunna öka dem och samtidigt öka produktion och export, så krävs det en lättare penningpolitik. Man måste på sikt kunna expandera utlåningen.

Nu kommer finansministern att svara: Då stramar vi åt finanspolitiken. Men på denna punkt har han genom sitt inledningsföredrag klarlagt något

i finansplanen, som hittills varit obegripligt för mig. Där står det nämligen att underskottet i budgeten blir 800 miljoner, men till detta får läggas löneökningar, anslag till lokaliseringpolitiken och de tilläggsanslag som det senare kan bli fråga om. Och det gör att beloppet blir större. Men likafullt får det inte bli större, ty det tål inte vår ekonomiska situation! På Dag Hammarskjölds tid brukade man i denna förening tala om "kristallklara obegripligheter"; jag tycker att vad som nu skrivits är något som liknar dimhöljda eller snötäckta obegripligheter. Nu har dock finansministern förklarat att underskottet blir inte 800 miljoner utan 1,5 miljarder, och det är under alla förhållanden en förbättring jämfört med budgetåret 1969/70.

Vad kan vi då göra? Ja, jag återkommer till vad jag sade om problemen med mervärdeskatten, och jag kan där fatta mig kort, eftersom Erik Lundberg redan talat om det privata sparandet. Vi har flera gånger här i föreningen talat om utvecklingen av det privata sparandet, som jag tycker att finansministern beaktar för litet. Vi borde stimulera detta mera. Varför kan vi t.ex. inte ändra på det 400-kronorsavdrag som vi nu tillämpar? Vi får komma ihåg att detta förlorar i värde dels i relation till prisstegringarna, dels med stigande räntenivå. Det belopp man kan spara skattefritt blir givetvis mindre, om räntenivån höjes.

Vidare undrar jag om vi verkligen i nuvarande läge kan underlåta att också diskutera frågan om kapitalimport. Finansministern tyckte att det var olämpligt med sådan import, och jag håller med honom om att Sverige inte är en nation som skulle behöva importera kapital. Men kan vi undgå att importera kapital i nuvarande läge — eller i varje fall att förbereda den importen? Är inte risken att vi annars hamnar i en ännu värre situation?

Till sist vill jag säga att i nästa långtidsutredning, som nu håller på med sitt arbete, blir det centrala problemet den svenska exportutvecklingen, att få vår exportkapacitet att täcka de hela tiden växande underskotten på både turistsidan och u-landshjälppsidan — och att dessutom klara importen. Vi måste ha en export där handelsbalansen successivt förbättras. Det räcker inte med en oförändrad handelsbalans. Detta är ett mycket väsentligt problem, som vi måste ta itu med.

— / —

Professor **Erik Dahmén**: Herr ordförande! I motsats till de båda tidigare talarna har jag inte ens känt mig frestad att efter finansministerns tal ändra på den uppfattning jag hade tidigare. De tankegångar som jag här skall ge uttryck åt har jag mycket länge i olika sammanhang utvecklat i tal och skrift, även inför denna församling.

Till att börja med vill jag säga, att jag tycker mig ha fått vatten på min kvarn, mycket vatten, och jag är övertygad om att det kommer att överflöda av vatten på den kvarnen, om den nu framlagda finanspolitiska planen förverkligas under 1970 — och liknande planer följande år, om de byggs upp på samma grundläggande principer.

Vidare vill jag ta upp en sak som betyder, att jag lägger till ett led i de tankegångar som jag tidigare så ofta givit uttryck åt och som jag nu vill erinra om. Då vidgar jag perspektivet och förlänger det något. Som utgångspunkt

tar jag då en enkel tankemodell av samhällsekoniskt och ekonomisk-politiskt slag. Det passar ju bra, eftersom vi är samlade i Nationalekonomiska Föreningen.

Antag som första fall, att vi gör en ekonomisk bedömning av försörjningsbalansnatur för framförliggande år. Antag vidare, att vi då finner, att den reala nationalprodukten är 100 miljarder — jag tar den siffran därför att det då är så lätt att senare räkna procenttal — och att den kan öka med 3 procent. Vi har, tänker vi oss, liknande siffror för industriproduktionen, exporten, importen och kapitalrörelserna. Antag för det tredje, att det verkar som om den nominella nationalprodukten på grund av inflation skulle stiga låt oss säga 4 procent. Inflationen blir med andra ord 1 procent. Om vi då vill ha bort den inflationsdelen på 1 miljard eller 1 procent, och om vi därvid är vanliga finanspolitiska modeller trogna, så säger vi, att vi måste höja skatterna en aning. Det är ju bara 1 procent inflation, så det blir inte några större höjningar. Därför kan vi lägga ut skattehöjningen över hela fältet. Vi behöver sålunda inte aktualisera någon större omfördelning av det ökade skattetrycket. Med den modellen kan vi räkna med att dra in den enprocentiga inflationen och alltså få ned den nominella nationalprodukten till 3 procent. Med en sådan marginell ändring av skattetrycket kan vi ordna saken utan någon speciell skattereform eller ändring av skattestrukturen. Inverkan härav på statsfinanserna blir då, att vi får 1 miljard mera i skatteinkomster; det är rimligt att tro det.

Med en sådan modell behöver vi inte nödvändigtvis fråga oss huruvida den reala nationalprodukten — konsumtion, sparande, kapitalutflöde och andra i sammanhanget aktuella variabler — påverkas av den skattehöjning vi genomför. Det är ju en såpass liten förändring. Men i den teoretiska analysens intresse bör vi ändå ställa den frågan. Och vi bör även ställa frågan i vad mån de nominella inkomsterna påverkas av det ökade skatteuttaget i form av kompensationsrörelser i penninginkomsterna. Det spörsmålet tror jag dock, att vi kan gå ganska lätt förbi, liksom också frågan om kapitalflödet. Vi behöver med andra ord inte i realiteten göra någon revidering av den ursprungliga försörjningsbalansen för det kommande året eller företa någon omprövning av de reala faktorernas sannolika utveckling.

Antag emellertid — som i fall nr 2 — att vi alltså har en prognos på en real nationalprodukt på 3 procent och motsvarande antagande på konsumtionssidan, på sparandet, investeringarna, kapitalutflödet o.s.v., men att vi där har en nominell nationalproduktstegring på 8 procent i budgetkalkylen. Det är alltså ett inflationsmoment på 5 procent. Låt oss vidare tänka oss, att vi följer samma finanspolitiska tankegång och säger att nu måste vi företa en ganska kraftig skattehöjning för att få bort dessa 5 procent. Och när vi gör en sådan stark höjning av skatterna får vi, i motsats till det första fallet, diskutera hur den skattehöjningen skall fördelas. Vi har då också anledning att ta upp en diskussion om en förändring av skattestrukturen. För resone-mangets skull vill jag också tillägga, att man ju också kan diskutera skattestrukturens förändring och skattebördans fördelning alldeles oavsett de stabiliseringspolitiska syftena, alltså hur bördan skall bäras. Man får där också lägga in rent inkomstfördelningspolitiska argument.

I detta fall får vi alltså en stark skatteökning och en därav förorsakad skatte-

reform. Hur ligger då hela problemet till? Kan vi där, som vi gjorde i det första fallet, låta bli att ta upp frågan hur den reala nationalprodukten, den reala ekonomiska utvecklingen — sparandet, konsumtionen, kapitalrörelserna o.s.v. — påverkas? Kan vi låta bli att till prövning ta upp frågan hur den reala nationalinkomsten påverkas?

Nej, vi kan inte underlåta att göra det. Nu har vi ju dels en stor skattehöjning, dels ett skattereformpaket, och då måste den ursprungliga prognosen för den ekonomiska utvecklingen omprövas. Vad skulle en sådan omprövning leda till? Jo, enligt min mening till en revidering av de siffror och framtidsbedömningar som man utgått från. Man kan inte bara säga, att man håller fast vid bedömningen av den reala nationalproduktionen, utrikeshandeln, konsumtionen, sparandet, kapitalrörelserna o.s.v. Det är omöjligt, att i ett sådant läge ta för givet, att de som träffas av skatteökningarna och skattereformen inte kommer att reagera så att en dylik revidering av den ursprungliga planen blir nödvändig.

Nu kan man fråga sig vilket av dessa två alternativa fall som passar bäst på den finansplan som i dag presenterats och vilket som passar bäst i fjolårets finansplan. Jag anser, att på fjolårets finansplan passar det första alternativet ganska bra, men för årets passar alternativ 2 mycket bra. Men i finansministerns framställning både här och annorstädes har det låtit som om dagens situation liknade den jag angav i det första fallet. Detta är otillfredsställande. Det är ledsamt, att vi här i landet, med de fina traditioner som Sverige har på finansteorins område — jag tänker t.ex. på sådana namn som Myrdal, Ohlin, Lindahl, Bent Hansen och andra — skall underlåta att ta upp detta problem till diskussion. Och det är ledsamt, att se sådana formuleringar som återfinnes på sidan 15 i finansplanen, där det står: ”— — — budgetförslaget andra huvudkomponent — sänkningen och omfördelningen av inkomstskatterna — måste finansieras genom en höjning av mervärdesskatten. Skattereformen har med andra ord utformats så, att den statsfinansiellt sett är i huvudsak neutral och i huvudsak inte påverkar finanspolitikens allmänna restriktivitet.”

En sådan formulering kan man inte göra, om vi befinner oss i ett läge där vi behöver ompröva den ursprungliga prognosen. Det är inte bara teoretiskt otillfredsställande utan också förenat med risker från praktisk-politisk synpunkt.

Vad jag menar med det vill jag åskådliggöra genom att konkretisera och specificera på vilket sätt vi måste ompröva de prognoser som gjorts. Jag skall då specificera de frågor som bör ställas, frågor som man borde undersöka systematiskt och försöka besvara i en seriös finanspolitisk debatt i dag.

1. Är det realistiskt att tro, att arbetsinsatsen av dem som arbetar här i landet blir densamma efter det att finanspolitiska åtgärder av detta slag vidtagits?

Jag svarar: Ja, kanske. Vi är ju ett folk av ”knegare”, och man vet inte mycket om i vilken utsträckning människor minskar — eller ökar — sin arbetsflit inför höjda skatter. Men hur som helst tycker jag, att frågan är värd att tas upp.

2. Är det realistiskt att tro, att sparandet — och därmed konsumtionen — förblir opåverkat av införandet av dessa finanspolitiska medel? Den saken

har både Erik Lundberg och Lars Nabseth redan varit inne på. Jag tror inte, att det är realistiskt att tro det; där är jag litet mera bestämd i min uppfattning än på den första punkten. Och i den mån det ligger något i det tvivlet har vi just av den anledningen orsak att ompröva den första prognosen, nämligen bedömningen av den reala utvecklingen.

3. Är det realistiskt att tro, att tendenserna till hushållning medelst byte av varor och tjänster utan mellankommande inkomstbildning — och därmed mindre möjligheter för beskattningsmyndigheterna att ingripa — inte skulle öka vid en finanspolitisk uppläggning av detta slag? Jag tror inte det. Och om det ligger något i min tvekan på den punkten, så kommer jag till slutsatsen, att det är otillfredsställande från effektivitetssynpunkt i folkhushållet och därmed för tillväxttakten.

4. Är det realistiskt att tro, att benägenheten att pröva andra metoder att nedbringa det individuella, faktiska skattetrycket skulle bli oförändrad?

Det har jag mycket svårt att tro. Och om så är, så får finansministern ju anställa ännu fler skatteexperter. Han har ju redan aviserat en del. Och det blir om intet annat en samhällsekonomisk belastning, eftersom en stor skara högt begåvade människor då inte kommer att syssla med produktiva uppgifter. Från nationalekonomisk synpunkt är det speciellt ledsamt att konstatera detta, eftersom man vet att denna ökning av antalet skatteexperter på andra sidan om den 15 februari respektive 31 mars kommer att leda till en motsvarande ökning av antalet skatteexperter före dessa båda datum.

5. Är det realistiskt att tro, att vi inte kommer att få ett starkt uttalat kompensationsstänkande vid denna höjning av skatterna? På denna enda punkt — såvitt jag kunnat finna — har finansministern snuddat vid tanken att ta upp den ursprungliga prognosen till omprövning. Mitt svar där innebär att jag tar fram min gamla käpphäst och säger: Det är helt orealistiskt att tro, att sådana kompensationer inte kommer att till icke oväsentlig del genomdrivas. Sedan må finansministern använda så många pekpinnar som helst vad beträffar nödvändigheten av att visa solidaritet. Finansministerns önskingar och förhoppningar på den punkten tror jag är i frommaste laget; det är ett praktfullt exempel på önsketänkande. Vi kommer utan ringaste tvivel att få ett sådant kompensationsstänkande. Vi får en obstruktion mot de centrala politiska beslut, som fattas i demokratisk ordning, och vi får det i form av kompensatoriska inkomsthöjningar. Och vissa sådana höjningar blir det i ett samhälle, som är bundet att hålla full sysselsättning och därmed en arbetsmarknad av sådan art som är förknippad med ett samhälle av den typen med därav följande förhållande arbetstagare—arbetsgivare.

Jag vill formulera det så, att när vi har ett relativt begränsat utrymme för privat konsumtionsökning vid en snabbt växande offentlig sektor, stora investeringskrav och stora och delvis nya belastningar på kapitalbalansen, så kommer konsumenterna inte att acceptera denna begränsade konsumtionsstegringstakt. De kommer att reagera på olika sätt: genom att höja sina penninginkomster eller på andra sätt.

Därmed kommer jag in på det som jag tänker säga allra sist. Vi har redan sett exempel på att försök att med kraft använda medel för att bekämpa denna kompensationsmöjlighet leder till oro på arbetsmarknaden. Vi har sett det i andra länder, och vi börjar se ansatser till samma sak även här i landet,

där obstruktionen alltså inte bara tar sig uttryck i krav på höjda inkomster utan även i form av strejker o.d.

Slutsatsen av detta blir, att det bara finns en sak som kan tvinga konsumenterna att begränsa sin konsumtionsstegringstakt, nämligen inflation. Och för att allting skall fungera något så när smidigt vid en inflation och inte åstadkomma några olyckor fordras, att andra länder håller ungefär samma inflationstakt. Om detta inte är fallet, så får vi svårigheter på byteshandelsområdet. Och då kan jag inte se annat än att vi i änden på repet inte kan undvara det enda ekonomisk-politiska medel som nu är låst, nämligen en ändring av växelkurserna, i detta fall alltså devalvering. Det förefaller mig vara en helt logisk tankegång.

Jag vill också aktualisera en annan fråga. Kan vi lugnt utgå från att finanspolitiken, i detta fall närmast skattepolitiken, i dag och för den framtid vi nu kan överblicka, har att verka i ett samhälle, som ser ut ungefär som för fem, tio eller femton år sedan? Eller vad är det som har ändrats? Jo, ute i världen sker det en stor ändring som berör Sverige och som bottnar i teknisk-ekonomiska krafter. De kan sammanfattas i att produktionsfaktorn arbetskraft och produktionsfaktorn företagarverksamhet blir mycket rörligare och mycket rörelsevilligare än tidigare också över landets gränser. Det har skett genomgripande innovationer och förbättringar av kommunikationerna, som har gjort att alla avstånd blivit kortare och som har förbättrat möjligheterna till kontakt mellan människor över gränserna. Delvis sammanhänger detta med att företagarverksamheten har undergått en stark internationalisering; det är inga tvivel om i vilken riktning det fortsättningsvis går i det fallet. Och därmed blir det också en mera utpräglad internationalisering av arbetskraften för bl.a. människor som arbetar i eller för olika företag.

De som ger sig ut internationellt kommer redan i dag i en annan situation än de som gav sig ut för bara tio-femton år sedan. Om man då gav sig ut i unga år, så var risken stor att man blev bortglömd i karriären här hemma. Genom de dåliga kommunikationerna kom man kanske hem vart tredje år och träffade sin chef där ute kanske en gång om året. Man kom då inte hem på somrarna. Men där är det numera inga problem. I dag är det i motsats till tidigare en merit att ha varit utomlands. Man blir inte bortglömd i karriären för det. Där har det sålunda vänt sig.

Vidare är språkkunskaperna större i den uppväxande generationen i dag. Man vänjer sig på ett tidigare stadium vid att vara utomlands. Ungdomen blir bättre utbildad. Våra statsmakter gör vad de kan för att förbättra utbildningen. Jag kan inte se annat än att även detta ökar rörligheten hos produktionsfaktorn arbetskraft.

Vidare tror jag att den uppväxande generationen inte kommer att ha lika mycket av nationell solidaritet som vi har och som finansministern talade om. Jag tror, att de unga skulle ha ett och annat att invända mot de nationalistiska tonfall, som finansministern använder i finansplanen, när han där talar om solidaritet. Jag föreställer mig, att en och annan i den yngre generationen säger, att det är fel att dra en så snäv gräns för solidaritetsbegreppet, alltså att bara se till solidariteten inom detta lands gränser.

Med detta vill jag emellertid inte säga att vi står inför en förändring som sker dramatiskt och med stor kraft över en natt. Det är en *riktning*, om vilken

inga tvivel kan råda. Däremot kan det råda delade meningar om i vilken hastighet utvecklingen går i den riktningen. För att förtydliga mig och för att i möjligaste mån förebygga missförstånd vill jag dock understryka — för att nu komma tillbaka till finanspolitiken — att jag inte säger, att vi får ett lämmeltåg av människor som lämnar landet på grund av skattepolitiken. Det vore en överdrift. Jag vill bara poängtera, att någonting har ändrats ute i världen jämfört med tidigare, nämligen de saker som jag här har räknat upp. Och det betyder, menar jag, att vi inte längre kan diskutera finanspolitiken som om vi vore en ö, där vi kan applicera de finanspolitiska medlen litet hur vi vill utan att i mycket hög grad, högre än finansministern gör, se ut över landets gränser.

Vi har redan upplevt att räntepolitiken praktiskt taget inte har någon frihet kvar, och jag undrar om inte något i samma stil sker mer eller mindre snabbt med finanspolitiken, i vart fall skattepolitiken. Därför menar jag, att vi rimligtvis inte kan underlåta att aktualisera frågor sådana som jag här tagit upp, i den värld vi nu lever, med de utvecklingstendenser som där råder, och låtsas som om ingenting hänt på det området. Vi måste diskutera finanspolitikens mål och medel i ett litet land, som inte kan isolera sig i en starkt dynamisk värld.

— / —

Fil. lic Lars Jacobsson: Herr ordförande! Allmänhetens intresse för den ekonomiska utvecklingen brukar vara speciellt stort under lågkonjunkturer, d.v.s. när det är besvärligt för landet. Undantag härifrån är sådana tillfällen som detta, när det finns så stimulerande föredragshållare som finansministern. Men i nuvarande läge kan man iaktta ett betydande intresse för ekonomiska frågor, trots att vi nu har högkonjunktur. — Detta tyder på att utvecklingen av vår valutaresev uppfattas som en betydande risk för vår ekonomi.

Som alla vet har valutareseven minskat med ungefär 3 miljarder från slutet av 1967, d.v.s. med drygt 40 procent. Under 1969 minskade valutareseven med närmare 2 miljarder. Försämringar har skett på många poster i betalningsbalansen, men speciellt kan uppmärksammas försämringen i kapitalbalansen. Det är emellertid uppenbart att valutareseven nu alltmer närmar sig det läge då förtroendet för den svenska kronan kan svikta. Det får därför anses vara mycket väsentligt att göra en realistisk bedömning av den väntade utvecklingen för de olika posterna i betalningsbalansen. Då åtgärder vidtagits för att förbättra läget när det gäller kapitalbalansen skall jag här i huvudsak koncentrera mig till en bedömning av handelsbalansens utveckling.

Där är den väsentliga frågan huruvida handelsbalansen kommer att förbättras så kraftigt att den uppväger den trendmässiga försämringen i tjänste- och transfereringsnettot. Enligt konjunkturinstitutets beräkningar skulle vi få en mycket begränsad förbättring i bytesbalansen, nämligen med endast 70 miljoner kronor, om man bortser från att restposten i redovisningen i nationalbudgeten delats upp i två delar varigenom man formellt fått en ytterligare förbättring med 100 miljoner. Detta innebär att underskottet i bytesbalansen 1970 skulle bli större än under något tidigare år under 1960-talet med undan-

tag för 1969. Då har ändock ingen hänsyn tagits till den pågående gruvstrejken, genom vilken man sannolikt får räkna med en exportförlust på ungefär 100 miljoner kronor.

Finansdepartementet har företagit vissa uppjusteringar i konjunkturinstitutets exportprognos. Dessa justeringar torde inte ha förorsakats av de vidtagna åtgärderna, utan är uttryck för en annan bedömning av våra exportmöjligheter. Uppjusteringen gäller framför allt verkstadsexporten. Enligt finansdepartementet bör ökningen av verkstadsexporten 1970 bli lika hög som 1969, d.v.s. ca 17 procent. Man kan ifrågasätta om denna bedömning är realistisk.

Som underlag för exportprognoserna för verkstadsprodukter ligger exportenkäter. Dessa visar på en ökning av exporten med 14 procent 1970. Det bör emellertid uppmärksammas att exportenkäterna inte systematiskt underskattar utvecklingen på samma sätt som investeringsenkäterna. En uppräknig från 14 till 17 procent skulle därför enligt tidigare erfarenheter innebära en ovanligt stor felmarginal i exportenkäterna.

Nu skall man emellertid vara på det klara med att enkäterna insamlas i augusti, och läget kan ha ändrats sedan dess. Det finns därför anledning att bedöma hur exportmöjligheterna förändrats. Om vi ser på utbudssidan kan vi konstatera att kapacitetsutnyttjandegraden inom verkstadsindustrin har stigit. Enligt konjunkturbarometern har verkstadsindustrin nu en högre utnyttjandegrad än någonsin tidigare, t.o.m. högre än under högkonjunkturåret 1965. Dessutom har leveranstiderna successivt förlängts, och färdigvarulagren anses vara för små. Om man jämför med i augusti torde därför läget på utbudssidan snarast ha försämrats.

På efterfrågesidan kan noteras att man räknar med en lägre tillväxttakt i ekonomin i Västeuropa för 1970 än under 1969. Det bör speciellt uppmärksammas att man räknar med en omsvängning i lagerutvecklingen från en väsentlig lageruppyggnad till en icke obetydlig lageravveckling. I USA har konjunkturedgången blivit alltmer markerad under den senaste tiden, och det har framstått som allt klarare att man måste räkna med en betydande konjunkturdämpning. Speciellt kan uppmärksammas att bilförsäljningen i USA minskat kraftigt den senaste tiden. Då konkurrensen på småbilsmarknaden i USA samtidigt ökar både genom en japansk exportoffensiv och genom ökad satsning på småbilar från de amerikanska bilföretagen, kan man hysa oro för SAAB:s och Volvos möjligheter att hävda sig på denna marknad. För att förstå allvaret i denna utveckling bör det observeras att USA är den klart största exportmarknaden för de svenska bilföretagen, och att försäljningen på denna marknad uppgår till ungefär 2/3 av försäljningen på hemmamarknaden. Sammanfattningsvis leder dessa synpunkter till att det förefaller osannolikt att man får en lika snabb ökning av verkstadsexporten under 1970 som vi hade under 1969.

Den andra post som finansministern har räknat upp exportprognosen för gäller gruppen "övriga varor". Det är en varugrupp som består av många olika produkter men huvudsakligen av konsumtionsvaror, av vilka omkring 50 procent av exporten går till Norden. Det kan därför vara av intresse att se hur konsumtionsutvecklingen i Norden beräknas bli under 1970 jämfört med 1969.

I Norge väntar man en minskning i ökningstakten från 6,0 till 4,5 procent,

i Danmark en minskning från 6,5 till 2 à 3 procent och i Finland en nedgång från 6,5 till 5,5 procent, alltså genomgående minskning av ökningstakten.

Om man sedan även i detta fall ser på utbudssidan, så finner man bl.a. att den svenska exporten av mineraloljeprodukter under utbyggnadsskedet inom denna industri varit rätt betydande. Denna export torde emellertid successivt minska allteftersom den svenska efterfrågan kommer upp i paritet med produktionskapaciteten. Inte heller beträffande exporten av övriga varor torde det därför vara rimligt att räkna med en högre ökningstakt än vad som förutsatts av konjunkturinstitutet.

Accepterar man konjunkturinstitutets bedömning av bytesbalansen kommer man fram till att underskottet där under 1970 blir ungefär lika stort som under 1969. Då måste det anses befogat med icke obetydliga ekonomisk-politiska åtgärder för att komma på rätt köl, i första hand då genom att minska importen.

De vidtagna ekonomisk-politiska åtgärderna torde endast i begränsad utsträckning ha någon importhämmande effekt. Det framgår bl.a. av att finansdepartementet inte har korrigerat importprognosen efter det att åtgärderna vidtagits. Den momshöjning som infördes 1 februari 1970 tillkom väl i första hand för att ta bort den köprush som man måste räkna med vid momshöjningar.

Det bör dock observeras att ungefär två tredjedelar av omsrushen 1965 gällde andra varor än de som drabbas av höjningen den 1 februari i år. Man kan alltså inte bortse från en betydande momsrush även i slutet av året. Mot denna bakgrund tycker jag man skulle ha prövat en annan variant av etappvis momshöjning, som bättre motsvarar de krav man kan ställa på den ekonomiska politiken. Denna variant vore att dela momshöjningen i två etapper med en höjning av 2 procent per gång över hela varumarknaden. På det sättet skulle man sannolikt få mindre sammanlagd momsrush, därför att rushen visar en mycket stark benägenhet att höra ihop med momshöjningens stegringstakt. Vid små momshöjningar får man praktiskt taget ingen rush, och vid större får man mycket starka rusher. Det finns således ett tydligt icke lineärt samband mellan momshöjningens och momsrushens storlek. Dessutom skulle man då också få en icke obetydlig reduktion av importen 1970, som skulle behövas i nuvarande läge.

Med nuvarande förslag kan jag inte se annat än att valutareserven bara under synnerligen gynnsamma omständigheter kommer att utvecklas fördelaktigt. En förutsättning härför är bl.a. att konjunkturdämpningen i USA blir mycket kortvarig. Blir den inte det, utan om den istället sprider sig till andra delar av världen, så måste man räkna med att den svenska valutasituationen blir mycket besvärlig. Då frågar man sig vad finansministern kan göra i det läget, och om det inte hade varit bättre att redan nu bromsa importen.

Eftersom finansministern ofta talar i mycket anslående bilder vill jag avsluta detta anförande med en bild och jämföra finansministern med den engelsman som somnade under en tågresa i Norge. Han vaknade då tåget med ett ryck stannade vid en station och fann till sin förskräckelse att stationsnamnet var Hell. Men han lugnade sig när han på en mindre skylt över en dörr läste: Gods expedition. Jag förstår att finansministern har känt sig oroad av valutasituationen men att han nu har hittat sin skylt med "Gods expedition"

på, nämligen den etappvisa momshöjningen. Jag befarar dock att han kommer att bli rätt besviken, när han går in genom den dörren. Och dessutom är det inte säkert att Hell bara är en järnvägsstation i Norge.

— / —

Ordj.: Jag undrar om jag själv, innan jag släpper upp finansministern — med risk att dra ner nivån på denna mycket förnämliga debatt — får ställa tre korta och konkreta frågor, som ligger mycket nära finansministerns egen framställning.

Den första frågan är en uppföljning av finansministerns egen analys. Herr Sträng säger att begränsningen i möjligheterna att skärpa arvs- och förmögenhetsskatterna främst ligger däri att det kapital man vill dra in till staten i stor utsträckning fungerar som verktygslåda och produktionsmedel för familjeföretagen. Den fråga jag menar att vi då måste ställa — och den tycker jag att finansministern borde ställa till både sig själv och till sina pådrivare — är: Vilken typ av näringsliv vill vi ha? Vill vi att familjeföretagare skall fortsätta att existera här i landet, eller vill vi att de skall försvinna, så att vi sedan får ett näringsliv av enbart aktiebolag med "spridd" ägostruktur?

För att besvara den frågan måste man givetvis försöka studera vilka konsekvenser olika företagsmodeller har. Och där vill jag peka på att mycket av dynamiken i näringslivet tycks ligga i de mindre företagen. Många undersökningar i olika länder visar nämligen att nya idéer i stor utsträckning lanseras av små företag och sedan först på ett senare stadium tas upp av stora företag, vilka på grund av sin stelare hierarkiska uppbyggnad ofta fungerar långsamt. Om vi får ett näringsliv där bara ledarna i de stora företagen, inga andra, kan ta initiativ, så får vi ett mycket centraliserat näringsliv med en stark maktkoncentration, där bara en mycket liten grupp av människor kan göra något som är nytt. Det tycks nämligen inte vara de som sitter i toppen på hierarkier som vågar sig på nyheter, ty de riskerar att då ramla ned från toppen och "slå sig". Tvärtom är det ofta de människor som inte nått upp i hierarkins topp utan arbetar "utanför" ("outsiders") som tar initiativ. Därför tyckte jag att det är viktigt att ställa frågan, om vi vill att familjeföretagen skall överleva eller inte? Detta är en fråga som aldrig ställts — och än mindre besvarats — i Kapitalskatteutredningens förslag.

Nu kan man tänka sig modeller, där man eventuellt kan klara familjeföretagen även vid en skärpt förmögenhets- och arvsskatt, åtminstone den sistnämnda. Jag har själv skisserat en sådan modell. Den går ut på att man inte skall behöva betala arvskatten kontant utan kan göra det med en revers till staten. Då får man amortera skatten under loppet av sin levnad. När nästa generation sedan träder till utfärdas en ny revers, som vederbörande får amortera på. Man får då med andra ord "springa i ekorrhjulet" generation efter generation och amortera de nya reverserna. Detta är en tänkbar lösning på problemet. Man kan ju tex fråga jordbrukarna, om inte det systemet vore någonting för dem!

Den andra provokativa frågan är denna: Är det inte på tiden att vi i finansplanerna kommer bort från det "statsfinansiella sällskapsspel" som nu bedrivs? Säg att man tänker sänka skatten med 100 miljoner kronor för hushållen. Då

vet vi att den åtgärden efter en viss tid leder till en konsumtionsstegring med 80—90 miljoner. Då säger man i budgeten, att det statsfinansiella läget är intakt om vi höjer förmögenhetsskatten med 100 miljoner — de båda åtgärderna tillsammans skulle vara "statsfinansiellt neutrala". Men var och en vet ju att en höjning av förmögenhetsskatten med 100 miljoner kronor drabbar konsumtionen i mycket ringa utsträckning, så nettoeffekten blir en konsumtionsökning.

Frågan är då: vem har något intresse av att veta vad som är "statsfinansiellt neutralt" — möjligen med undantag för riksgäldskontoret, när man där skall bestämma sig för hur mycket pengar man skall låna upp nästa år? Ur samhällsekonomisk synpunkt är det en ganska ointressant upplysning. Men likafullt har det sagts så i 20 års tid. Och år efter år bedrivs detta sällskapsspel av regering och opposition. Sverige är ju ett föregångsland på finanspolitikens område; såvitt jag förstår är vi också det i dag mest avancerade landet när det gäller finanspolitiska experiment. Och då vore det väl på tiden att vi rensade ut dessa atavismer från 1920-talet ur budgetanalysen!

Slutligen vill jag också peka på att vi i Sverige har en benägenhet att annonsera höjningar av indirekta skatter i förväg. I flera andra länder försöker man undvika detta. I England lägger man ibland fram ett förslag om höjd indirekt skatt på lördag och genomför den på måndag. Där är man beredd att handla snabbt i parlamentet. Regeringen har också fullmakt att ändra indirekta skatter på varaktiga varor med 10 procent uppåt eller nedåt utan att fråga parlamentet i förväg — deras sk "regulator". Men parlamentet kan i efterhand säga att man inte gillar åtgärderna, och då får regeringen avgå. I Belgien har man ett liknande system.

Det är i högsta grad otillfredsställande att, som i årets finansplan, elva månader i förväg annonsera höjningar av den indirekta skatten, framför allt i en situation då bytesbalansen utgör ett problem. Regeringen praktiskt taget ber folk att skynda på sina inköp under senare delen av 1970. Det måste vara på tiden att riksdagen antingen går med på att handla snabbt eller också låter någon annan handla — dvs ger en fullmakt åt regeringen.

— / —

Finansminister Gunnar Sträng: Herr ordförande! Det har ställts så många frågor om invecklade och intrikata problem att jag skulle behöva dubbelt så lång tid som jag använde i mitt inledningsanförande för att besvara dem alla. Men eftersom klockan redan är 10.00 får jag nöja mig med att göra en mycket snabb genomgång av vad som sagts.

Professor Lundberg sade att högkonjunkturen kommer som en överraskning, och om jag drog de rätta slutsatserna av hans inlägg så vill han inte lägga ansvaret för det enbart på finansministern. Han tyckte att det var för få som varnat i god tid. Ja, det är möjligt att vi så småningom blir skickligare som prognosmakare, så att vi liksom kan känna i fingrarna när det är nödvändigt att göra någonting. Vi bör givetvis bli duktigare ju längre vi håller på och ju fler misstag vi gör. Det är ju ändå någon tröst.

Sedan fick jag av Erik Lundbergs anförande det intrycket att han tyckte att de finanspolitiska satsningarna är för små, men där vill jag säga något som

också kan vara ett svar till professor Dahmén: Man får inte glömma den internationella utvecklingen. Vi försöker ju alltid placera in våra egna prognoser i perspektivet av vad som händer runt omkring oss, och även de prognoserna är naturligtvis behäftade med samma reservationer som när vi spår om vår egen ekonomiska framtid. Men jag skulle bli förvånad, om inte den internationella utvecklingen — kanske med undantag för USA, men influensen på oss därifrån kommer ju ändå med en viss eftersläpning — här i Europa och Norden blir sådan att man överallt löper samma risker som vi här i Sverige att få någon grads inflationsfeber i samhällsekonomin. Med min benägenhet att tala i bilder har jag någon gång sagt, att om man dansar en ringdans på inflationens dansbana, och bara håller varandra ordentligt i händerna, så händer inte någon större olycka. Nej, olyckan inträffar när någon får för sig att han skall uppträda som solist, medan alla andra står runt om och tittar på. Och jag har ingen känsla av att det just nu föreligger risk för att vi här i Sverige kommer att ikläda oss denna solistens roll.

Beträffande sparandeproblemet vill jag på en punkt komplettera vad Erik Lundberg sade. Jag tror inte att man skall se ATP-sparandet — det är ju det stora institutionella sparandet, där vi nu har ett ökat placeringsbehov på ungefär 5 miljarder — som något slags ersättning för ett tidigare sparande. Jag har den uppfattningen att ATP-sparandet helt enkelt är en konvertering av konsumtionen till sparandet, därför att ATP-sparandet kommer via ett uttag från arbetsgivarna, ett uttag som i annat fall skulle ha varit lön och som till ungefär 80 procent gått till konsumtion. Detta har redan framhållits av tidigare talare i denna debatt.

Varje år när man sätter sig ned att förhandla — det har varit så alla år hittills — och det har blivit fråga om att höja ATP-avgiften med $\frac{1}{2}$ procent, har man först försökt komma fram till vilket utrymme som finns att disponera. Och från det utrymmet har man sedan räknat av denna halva procent i ATP-avgift, som arbetsgivarna skall betala, på samma sätt som man gjort reduktion med hänsyn till arbetstidsförkortning eller eventuella andra av staten initierade pålagor. Man gjorde det avdraget när staten höjde sjukförsäkringspremien för företagarna. Och utifrån den enkla reflexionen vågar jag vidhålla uppfattningen att ATP-sparandet är en omväxling från en konsumtion till en kapitalbildning. Om vi inte hade haft ATP, så skulle situationen nu ha varit helt annorlunda. Och med den utgångspunkten är det naturligt att jag tar det bristande hushållssparandet något mindre allvarligt än Erik Lundberg.

Jag tror att reduktionen i hushållssparandet i långa stycken sammanhänger med en förändrad livsåskådning, om jag så får säga. Den gamla otryggheten tvingar nu inte människorna att se om sitt hus på samma sätt som förr i världen. Har man garantier för att ålderdomen är tryggad på ett hyggligt sätt genom pensionering, att sjukdom inte betyder något inkomstbortfall som stör särskilt mycket, så är det alldeles klart att en hel del av incitamentet att spara bortfaller.

(Professor Erik Lundberg: Jag sade precis samma sak; du uttrycker det bara litet krångligare.)

Ingen kan påstå att jag uttrycker detta krångligt; det måste i så fall ha varit Erik Lundberg som uttryckte det krångligt, eftersom jag inte rätt uppfattade vad han sade. Men det är ju bra att vi är överens på denna punkt.

Och jag skall utveckla temat ytterligare och säga, att det gamla trygghets-sparandet väl i dag har ersatts av något av ett målsparande, och det är detta sparande som i viss mån balanserar bortfallet av trygghetssparande. Det är en liten utveckling av vad Erik Lundberg och jag nu är överens om.

Sedan tror jag att det var Erik Lundberg som också talade om att struktur-rationaliseringen har inneburit att vad vi vinner på exporten förlorar vi på importen. Det är möjligt att det initialmässigt kan ligga något i det, ty när vi hade ett ganska effektivt tullskydd här i landet hade vi givetvis en del industrier som i det drivhusklimatet kunde leva vidare men som nu inte längre klarar sig i den fränare internationella luften. Men där har det nu skett en utklassning. Om vi t.ex. ser på sådana typiska branscher som textil- och beklädnadsindustrierna, så är det inget tvivel om att vi där år från år ökar vår export. Vi börjar få en märkes- och varukvalitet som gör sig gällande ute i världen. Jag vill inte utan vidare skriva under det påståendet att man här har en ekvivalens i en ökad export och en minskad import. Jag tror att det jag anförde skall tas med i bilden.

Jag har, med rätt eller orätt, fått ganska goda förbindelser med den svenska industrin — och jag tycker inte att det ligger något komprometterande i det. Tvärt om! Och strax innan jag gick hit i kväll ringde en företagare till mig och sade: "Jag fick använda investeringsfonderna för något år sedan för att bygga ut verksamheten, och det är jag tacksam för. Jag har nu fått en order på export till Japan, och den överträffar mina djärvaste förväntningar, och nu är jag bara rädd för att de nya lokalerna inte kommer att räcka till."

Och det gällde ändå en produktion, som jag tycker borde vara skräddarsydd för ett japanskt företag. Så vi är inte så dåliga i det fallet! Det är ju ett positivt inslag.

Sedan har det sagts att penningpolitiken skulle ha skärpts tidigare och ränteuppgången borde ha satts in snabbare. Men det är givetvis svårt att förena de sakerna med vår önskan om ökad export. Alla företag är inte självfinansierande. Och varje höjd ränta, varje åtstramning av krediten, har negativa verkningar för exporten, hur man än vänder sig.

Vi skulle haft en starkare finanspolitik innevarande år, har det också sagts. Ja, men det ligger en liten tröst i att budgeten har sina specifika säsongvariationer. Varje höst är budgeten starkt likvidiserande på ekonomin, men varje vår är den starkt åtstramande på likviditeten i samhället. Och nu har vi framför oss ett första halvår under 1970, där budgetpolitiken sannerligen inte kommer att initiera en ökad likviditet. Tvärt om! Och sedan får vi ett halvår som vi öppnar med en betydligt stramare finanspolitik än innevarande budgetår. Jag har i varje fall försökt trösta mig litet med detta, när det har gällt att avväga finanspolitikens styrka.

Och självfallet blir vår proposition harmonisk, när det är ett harmoniskt team som skrivit den. Propositionen är ju t.o.m. så harmonisk att börserna gått upp i dag, efter att ha varit ganska down i ett par dagar. Det låter kanske skrytsamt, om jag talar om vad jag tror kan vara anledningen till det; därför avstår jag från att göra det. Men för balansens skull kan jag ju också tala om

att redan nästa vecka kommer vi att få disharmoniska toner i orkestern, ty då har vi remissdebatt i riksdagen, och då är det möjligt att Erik Lundberg får rätt i att det inte bara är harmoni i vad vi skrivit.

Vidare var dr Nasbeth av en annan mening än jag. Om vi ser på hur de offentliga investeringarna utvecklade sig under 1969, så finner vi att det där har förekommit en kraftig ökning, sade han. Det är alldeles riktigt. Vi hade 9 respektive 10 procents ökning på den statliga respektive den kommunala sektorn. Men när jag i mitt första anförande talade om investeringarna, så avsåg jag i vart fall att säga, att vi ämnar driva en politik där de offentliga investeringarna skall harmoniera med behovet av att öka de privata investeringarna. Märk väl att hela mitt första anförande var ett försök att beskriva den budget som nu är framlagd och som träder i kraft den 1 juli 1970, och det är inget tvivel om att vi där redovisar en investeringsexpansion på industrisidan på 10 procent, medan siffran är 3,5 respektive 5 procent för den statliga respektive kommunala investeringsektorn. På samma sätt är det med konsumtionen, som i den kommande budgeten stannar vid 4 procent för den offentliga sidan och vid 3,5 procent för den privata.

Det är emellertid klart att ett visst påslag på importen kan vi få, trots dessa försök att tjuvstarta med momsen. Men jag tror inte att människor hamstrar mat och kläder i någon större utsträckning. Möjligen kan det inverka något på julhandeln 1970. Människor med gott om pengar kan ju då köpa en päls till sin hustru, om de ligger i den inkomstklassen. Och då kan de tjäna en del, jämfört med om de väntar till efter den 1 januari. Men nu har vi en alldeles speciell pälsvaruskatt som gör att man inte behöver vara så ängslig för någon starkare hamstring i det fallet. Naturligtvis kan det också bli någon effekt på möbelsidan. Vi är medvetna om det. Men vi har efter noggranna överväganden stannat för de uppräknade kapitalvarorna.

Sedan vill jag understryka vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att de 800 miljonerna för den behövliga statsupplåningen nästa år är en siffra som presenterats med alla erforderliga reservationer. Det kan bli mera — av skäl som jag anförde. Men jag sade inte att upplåningen kommer att bli 1 500 miljoner. Jag tillät mig säga att den inte kommer att överstiga 1 500 miljoner, vilket ju är ett försiktigt sätt att uttrycka saken på. Upplåningen blir mer än 800 miljoner, men jag tror mig kunna garantera att den inte blir större än de nämnda 1 500 miljonerna. Där har jag sålunda inte gjort någon fixering; jag är angelägen om att understryka den saken. Jag vill inte ha det hängande i våra dagstidningar och i massmedia att "nu har Sträng konstaterat att upplåningen blir 1 500 miljoner." Den blir mer än 800 miljoner, men hur mycket vägar jag inte säga.

En annan fråga som också tagits upp är, om vi kan undgå kapitalimport. Jag har försökt att föra en diskussion i den frågan tidigare i dag, och därutöver har jag nu ingenting att anföra. Men att vi måste förbättra handelsbalansen är vi alla ense om. Det svåra är bara att veta hur vi skall kunna åstadkomma det.

Sedan lyssnade jag som vanligt mycket uppmärksamt på vad professor Dahmén hade att säga. Han och jag har säkerligen diskuterat dessa frågor under alla de 15 år som jag har gjort upp statsbudgeten. Dessutom har vi träffats litet då och då, och vid alla tillfällen har vi diskuterat dessa ting.

Erik Dahmén har någonting inombords som gör honom benägen att alltid presentera en katastrofteori. Det har han gjort så länge jag känt honom — och det sätter jag värde på! Vi behöver en Kassandra i den ekonomiska debatten. Och jag tycker att herr Dahmén sköter den uppgiften med stor framgång.

Det är klart att vi skall tala om den reala utvecklingen vid en skatteomläggning, och herr Dahmén sade att vid denna omläggning bör vi väl ändå revidera prognoserna med hänsyn till att åtgärden får sina specifika verkningar för sparandet, utrikeshandeln och alla de andra ekonomiska nyckelområden som det talas om i budgeten. Bliar arbetsinsatsen densamma, blir sparandet opåverkat, kommer man att i större utsträckning byta varor och tjänster skattefritt i framtiden, betalar det sig med en ytterligare förstärkning av skatteexpertisen? frågade herr Dahmén. Ja, ingen skall förneka, att om man tar från de människor som har höga inkomster och flyttar över pengarna till medborgare med stora otillfredsställda behov, så ökar konsumtionen. Huruvida skatteoperationen kan avläsas så där omedelbart är jag litet tveksam om, men i princip ger jag herr Dahmén rätt.

Lämnar åtgärderna sparandet opåverkat? frågade herr Dahmén. Ja, om vi ser på sparandet här i landet, så har det hela tiden ökat, trots den utveckling som ständigt pågått och pågår, nu i något mera organiserade former. Nationalekonomerna har nu lagt om beräkningarna i nationalbudgeten, så att de gamla vedertagna siffrorna på 32,5 procent för bruttonationalinvesteringen gäller inte i dag. Siffran har justerats ner till 22 procent genom vissa omkonstruktioner i beräkningarna. Men om jag håller mig till de gamla beräkningarna, så är det inget tvivel om att vi alltså har ett gott sparande här i landet, trots den utveckling som fortgått och trots alla klagomål om att vi inte har ett ökande sparande. Om vi hade haft mindre industriell investeringsvilja, om kommunerna inte varit så angelägna om att expandera, om vi hade en riksdag som enligt traditionellt mönster varit fasligt rädd för att genomföra nya reformer — ja, då skulle vi naturligtvis i dag haft ett överskott av sparande. Men man kan inte rycka ut sparandet och säga att vi har för litet eller för stort sparande; allt måste ses i samband med den efterfrågan på kapital och sparande som finns. Och det är där vi hjälps åt på alla fronter att hålla efterfrågan så hög som möjligheterna tillåter. I det perspektivet framstår sparandet som för litet.

Jag brukar ibland bli utskrattad, när jag talar om gamla tider, och därför skall jag inte göra det nu. Men det är inga tvivel om att vi hade ett stort överskott på sparande här i landet under krisen 1932—1933, när människor saknade arbete och inkomster. Då hade vi ett överskott på sparande helt enkelt därför att vi saknade efterfrågan!

När jag för en stund sedan sade att svenska folket nu kommer att bli ställt inför ett solidaritetsprov, så var det i någon mån ett uttryck för fromma förhoppningar. Men jag är ju inte precis känd för att strö fromma förhoppningar omkring mig, och jag har inte gjort det i kväll heller. Jag försökte bara driva en förståndsmässig pedagogik — vilket naturligtvis var rätt överflödigt i denna församling. Men det är nödvändigt att göra det i många andra församlingar. Och det var denna förståndsmässiga pedagogik jag försökte tillämpa genom att ta en enkel bild. Men jag är medveten om alla svårigheter det innebär att klara solidaritetspolitiken. Herr Dahmén tror inte på den. Människor kommer att kompensera sig, sade han — och sedan byggde han upp oss med visioner

över hur alla de människor som har kompenserat sig flyr ur landet därför att de inte anser sig kunna vara kvar. Men vad har de för motiv för att fara utomlands, om de har kompenserat sig? Antingen gör man väl det och stannar kvar, eller också låter man bli att göra det — och då kan det möjligen finnas fog för vad herr Dahmén sade. Det behövs en förklaring på den punkten. Vi blev troligen alla litet yra i huvudet, när vi hörde den djärva konklusionen.

Vad blev sedan den logiska slutsatsen av herr Dahmén's inlägg? Jo, den blev — och nu förenklar jag och förgrovar en smula — att man inte skall laborera med något slags inkomstutjämnning via skattepolitiken. Om jag bortser från nyanserna så var detta slutsatsen av vad herr Dahmén anförde. Och jag är på sätt och vis inte överraskad av att herr Dahmén kom till den slutsatsen, ty det är något nästan konstitutionellt hos herr Dahmén som gör att han alltid talar om hur illa det är ställt vid varje tillfälle och hur dystra framtidsprognoserna är. Men på något underligt sätt har vi ju ändå levt vidare i relativ välmåga, trots dessa spådomar.

Men som jag sade behöver vi en Cassandra — så fortsätt, herr Dahmén! Det säger jag inte bara på skämt. Vi har behov av en sådan röst. Det finns alltför många lättsinniga ekonomer här i landet; jag adresserar mig nu inte till någon speciell. Själv är jag ju inte ekonom, så jag blir automatiskt fritagen från den beskyllningen.

(*Ordf.:* Du är bara lättsinnig!)

Det kan man kanske säga.

Sedan gillade inte herr Jacobsson att vi i Finansdepartementet hade korrigerat en del av konjunkturinstitutets siffror. I egenskap av författare till konjunkturinstitutets rapport tycker han självfallet att de egna barnen är de vackraste. Men vi har gjort det därför att vi tror mera på prognosen när den är korrigerad än när den kommer i konjunkturinstitutets tappning.

Jag vågar väl också säga, att om det är så att en längre eller kortare konjunkturedgång i USA är ett faktum, så får vi också räkna med att kravet på en hård och stram finanspolitik inte blir alldeles lika starkt som det är i det perspektiv vi nu ser det.

Till sist hälsar jag med tillfredsställelse om herr ordföranden går ut och håller ett anförande och tar upp diskussionen om kapitalbeskattningen, ty vi behöver analysera den frågan från alla utgångspunkter när vi skall skriva propositionen. Jag hälsar varje debattinlägg på den punkten med glädje.

Det där med sällskapsspelet skall jag gå förbi. Det spelet övergick ju ganska snart till att bli ett beröm åt den svenska finanspolitiken. Inte heller där rådde väl full harmoni — vi har ju talat om harmoni tidigare i kväll. Men visst vore det bra om vi kunde få en fullmakt av riksdagen att arbeta med beskattningsmedlet som ett mera följsamt instrument. Jag gjorde ett försök med det en gång. Jag bad om fullmakt att få höja spritskatten när det var erforderligt. Jag tyckte nämligen att det var olustigt att människor hamstrade konjak och starksprit. Men då blev jag beskylld för att vara både Gustav Vasa och Carl XI i en person. Följaktligen avvisade riksdagen utan vidare denna önskan, som riksdagsledamöterna tyckte var kränkande för den i Sveriges grundlag

fastställda ordningen att det är riksdagens och därmed svenska folkets sak att sig själv beskatta.

— / —

Ordf.: Innan vi definitivt tackar finansministern för hans intressanta framträdande här i kväll vill professor Dahmén säga några ord om Kassandra-problemet.

Var så god!

— / —

Professor **Erik Dahmén:** Herr ordförande! Orättvisa beskyllningar har man väl blivit utsatt för många gånger, men maken till denna har jag aldrig varit med om tidigare, när jag av finansministern har kallats för katastrof-prognostiker. Jag skall be att få till finansministern översända en samling uttalanden under årtionden, bl.a. här i Nationalekonomiska Föreningen.

Jag har envist framhållit att det inte är någon fara med vår framstegstakt. Vidare har jag hela tiden sagt att det blir inflation. Men jag har aldrig sagt att den inflationen blir katastrofal. Jag tycker, att båda prognoserna varit ganska goda.

Jag är verkligen besviken över att här möta en debatteknik av det slaget!

— / —

Finansminister **Gunnar Sträng:** Herr ordförande! Jag är van att i mina debatter ha att göra med människor, som är ganska hårda i skinnet, och därför är det beklagligt om jag här har hanterat herr Dahmén på sådant sätt att han blivit ärligt upprörd och indignerad. Det var naturligtvis inte min avsikt.

Men den där nyansen har faktiskt aldrig kommit fram som herr Dahmén nu framförde, nämligen att han alltid har spått att det skulle bli inflation men inte någon farlig sådan. Jag tycker att all inflation är farlig.

— / —

Ordf.: Då tackar jag finansministern för att han ännu en gång har velat komma hit och diskutera dessa problem.

På åhörarnas vägnar tackar jag också övriga deltagare i debatten för en utomordentlig diskussion.

Därmed förklarar jag detta sammanträde avslutat.

— / —